

Ölüm Olgusuna Yönelik İmgeler: Depremzedeler Üzerine Metaforik Bir Araştırma

ŞERİFE ERİCEK MARAŞLIOĞLU

Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Türkiye

Gümüşhane University, Faculty of Theology, Türkiye

serife.ericekmarashoglu@gumushane.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-8945-0504>

SAFFET KARTOPU

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Türkiye

Ankara Hacı Bayram Veli University, Faculty of Theology, Türkiye

skartopu@hbv.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-6846-0511>

Öz

6 Şubat 2023'te 11 il, Kahramanmaraş merkezli yüzyılın en büyük felaketi olarak nitelendirilen 7,7 ve 7,6 büyüklüğünde iki depremle sarsılmıştır. Deprem yapısal olarak ağır hasara ve çok sayıda can kaybına neden olmuştur. Depremde sağ kurtulanlar ise ölümle karşı karşıya kalarak travmatik deneyimler yaşamışlardır. Ölüm gibi insanın yaşantısındaki soyut deneyimler dilsel güvenceler olmadan ifade edilemeyecek kadar hassastır. Bu bağlamda insan, soyut benlik deneyimlerini (düşüncelerini ve duygularını) doğrudan ifade etmek yerine çoğunlukla metaforik kinaye yoluyla aktarmayı tercih etmektedir. Bu çalışma ise depremzedelerin ölüm olgusuna ilişkin metaforik algılarını fenomenolojik analiz ile nitel olarak tespit etmeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın örneklemini, Kahramanmaraş'ta ikamet eden ve 6 Şubat 2023 depremlerinden doğrudan etkilenmiş, 18 yaş ve üzeri, görüşmeye katılmaya gönüllü bireylerden oluşan, amaçlı örnekleme yöntemiyle belirlenmiş depremzedeler oluşturmaktadır. Çalışmanın uygulama aşaması için Gümüşhane Üniversitesi Rektörlüğü'nden 2024/3 sayılı yazı ile etik kurul izni alınmıştır. Çalışma verileri 18-93 yaş aralığında 291 depremzede (162 kadın, 109 erkek) ile toplanmıştır. Çalışma verileri, 'Ölüm... gibidir/benzer, çünkü...' cümlesini ve sosyo-demografik değişkenleri içeren yarı yapılandırılmış bir metaforik algı formu aracılığıyla toplanmıştır. Elde edilen veriler, araştırmanın amaçları doğrultusunda örüntü ve anlam ilişkilerini incelemek için kodlama ve kategorilendirme yöntemleri ile

analiz edilmiştir. Araştırmanın bulgularına göre katılımcıların ölüm olgusuna ilişkin 88 farklı geçerli metafor geliştirildiği tespit edilmiştir. Araştırma sonucuna göre katılımcılar, metaforlardan 'son' 'yeniden başlangıç' ve 'armağan' kategorilerinde yoğunlaşmışlardır. En az metafor bulunduran kategori 'hesap vakti' olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Metafor, Ölüm, Algı, Ölüm algısı, Depremzede.

Images of the Death Phenomenon: A Metaphorical Study on Earthquake Victims

Abstract

In February 2023, two powerful earthquakes measuring 7.7 and 7.6 in magnitude struck 11 provinces, with their epicenter in Kahramanmaraş. These earthquakes have been described as the most significant disaster of the century, resulting in extensive structural damage and numerous casualties. Those who survived the earthquake faced death and experienced traumatic events. Concepts such as death are sensitive and complex, making them challenging to express without linguistic support. In this context, individuals often prefer to communicate their thoughts and feelings -essentially their abstract self-experience-through metaphorical expressions. This study aims to identify earthquake victims' metaphorical perceptions of death through qualitative and quantitative phenomenological and correlation analyses. The sample of the study consists of earthquake victims residing in Kahramanmaraş who were directly affected by the earthquakes of February 6, 2023, aged 18 and over, and who volunteered to participate in the interview, determined by purposive sampling. For the implementation of the study, ethical approval was obtained from the Gümüşhane University Rectorate, reference number 2024/3. A total of 291 participants voluntarily took part in the study. Data were collected using a semi-structured metaphorical perception form that included the prompt "Death is like/similar to..." along with sociodemographic variables. The data obtained were analysed using coding and categorisation methods to examine patterns and relationships of meaning in line with the research objectives. The findings revealed that participants generated 88 distinct valid metaphors related to the concept of death. Notably, participants focused on the metaphors of "end," "restart," and "gift," while the category with the fewest metaphors was "reckoning time".

Keywords: Psychology of Religion, Metaphor, Death, Perception, Perception of Death, Earthquake Victim.

Giriş

Depremler geçmişten bugüne en yıkıcı doğal afetler arasında yer almıştır. 6 Şubat 2023'te 11 il, Kahramanmaraş merkezli 7,7 ve 7,6 büyüklüğündeki iki deprem ile sarsılmıştır.¹ Bu depremler yapısal olarak ağır hasara ve çok fazla can kaybına neden olmasından dolayı son yüzyılda yaşanmış en yıkıcı doğal afet olarak adlandırılmıştır. Ekonomik kayıpların, ölümlerin yanı sıra depremler, sağ kalan insanlarda duygusal travmalara neden olmaktadır. Bu nedenle depremi deneyimleyen insanlar yakınlarının ölümünü görerek ve kendileri de ölüm tehdidi ile karşılaşmalarından dolayı ölümü ifade etmeye ve anlamlandırmaya çalışırlar. İnsanlar yazılı ve sözlü iletişimde ölüm olgusu

¹ AFAD, 2023 Kahramanmaraş Depremleri Raporu.

gibi bilinmeyen, karmaşık ve soyut kavramların anlamlarını bilinen kavramlar aracılığıyla algılayabilmek ve açıklayabilmek için metaforlar kullanılmaktadır.² Metafor, aralarında benzerlik bulunan iki şey arasında ilişki kurarak birinin adını ötekine aktarma, alıntı yapma, bir kelimeye anlam kazandırma gibi işlevlere sahiptir. Metaforlar aynı zamanda insanların duygu ve düşüncelerini ifade etmek için kullandıkları söz sanatlarıdır. Kısaca metaforlar soyut, karmaşık, teorik olguları (hedef alan), somut ve bilinen kavramlara benzeterek (daha sonra kaynak alan) anlamak ve açıklamak için kullanılan güçlü zihinsel araçlar olarak kabul edilmektedir.³ Bu nedenle metaforlar soyut ve karmaşık olan ölüm olgusunu insanın tanımlama ve yorumlama biçimlerini ortaya koymada önem arz etmektedir.

İnsanların bilinçaltında ve toplumun kültür düzeyinde ölüm olgusu kolay ve basit algılanmamış, bilakis ilk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem'den bu yana her çağda bireyler, ölümün basitliğini kabul etmeyip ölüm olgusuna bir takım sembolik ifadeler yüklemek suretiyle, olguyu içsel süreçlerden geçirerek anlamlandırmaya çalışmışlardır. Bu bağlamda çalışmanın amacını, depremzedelerin ölüm olgusuna yönelik algılarını ölüme ilişkin üretmiş oldukları metaforlar üzerinden tespit etmeye çalışmaktır. Nitekim yapılan din psikolojisi literatür çalışmasında ölümle ilgili birçok çalışmaya rastlamak mümkündür. Özellikle ölüm üzerine,⁴ ölüm psikolojisine,⁵ ölüm ötesi ile ilgili inanç ve tutumlara,⁶ ölüm korkusuna,⁷ ölüm eğitimi⁸ gibi ölüm algılarını belirlemeye yönelik çalışmalar literatürde yer alan bazı çalışmalardır. Yapılan literatür taramasında depremzedeler üzerinde ölüm olgusuna yönelik metaforik algıyı nitel yöntemlerle araştıran bir çalışmaya rastlanmamıştır. Çalışmamız bu anlamda, deprem deneyimi sonrasında bireylerin ölüm kavramına ilişkin anlamlandırma biçimlerini derinlemesine inceleyerek, din psikolojisi literatürüne özgün bir katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Bu amaçla çalışmada, 6 Şubat 2023 depremini yaşamış ve Kahramanmaraş'ta ikamet eden depremzedelerin bireysel ve toplumsal deneyimlerden kaynaklanan, ölüm olgusuna ilişkin aktardıkları çeşitli ifadelerin kullanımının altında yatan tutarlı bir kavramsal organizasyonun

² George Lakoff, "The Death of Dead Metaphor," 267.

³ George Lakoff ve Mark Turner, *More than Cool Reason*; George Lakoff ve Mark Johnson, *Metaforlar: Hayat, Anlam ve Dil*; Morgan, *Yönetim ve Örgüt Teorilerinde Metafor*.

⁴ Bedi Ziya Egemen, "Ölüm Üzerine."

⁵ Faruk Karaca, *Ölüm Psikolojisi*; Mustafa Koç, "Ölüm Psikolojisi I."; Koç, "Ölüm Psikolojisi II."

⁶ Hayati Hökelekli, "Ölüm ve Ölüm Ötesi Psikolojisi,"

⁷ İbn Sînâ, *Ölüm Korkusundan Kurtuluş*; Koç, "Ölüm Korkusu Üzerine Kuramsal Açıdan Psikolojik Bir Değerlendirme."

⁸ Vahdettin Şimşek ve Cemal Tosun, "Zor Konuların Öğretiminde DKAB Öğretmeni."

varlığını ortaya konularak, bu metaforik ifadelerin bireylerin ölüm deneyimini nasıl anlamlandırdıklarını ortaya çıkarmak hedeflenmektedir. Araştırmada şu sorulara yanıt aranmıştır: İnsanların ölüm olgusuna yönelik ürettikleri metaforlar nelerdir? Bu bağlamda insanların ölüm olgusuna yönelik ürettikleri metaforlar çalışmanın temel problemini oluşturmaktadır. Temel probleme bağlı oluşturulan alt problemler ise şunlardır: İnsanların ölüm olgusuna yönelik ürettikleri metaforlar ortak özellikleri bakımından nasıl kategorilendirilebilir? Üretilen metaforlar ile değişkenler arasında (cinsiyet, yaş, dinî eğitim alma) ilişki bulunmakta mıdır? Bu sorular araştırma bulguları kapsamında cevaplandırılarak insan zihninde yer alan ölüm olgusuna yönelik algıların kapsamlı ve derinlemesine incelenmesi hedeflenmektedir.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1. Tarihsel Süreçte Ölüm Algısı

İnsan, biyo-psiko-sosyo-kültürel ve tinsel bir varlık olarak dünyaya gelmektedir. İnsanın varlığının hayatiyeti, fiziksel anlamda doğumla başlayıp, ölümlle de son bulmaktadır. İnsan doğum ve ölüm olgusunu biyolojik olarak deneyimleyebilse de, bu yaşantıların bilinçli farkındalığına doğrudan erişemez; dolayısıyla söz konusu olguları genellikle başkalarının deneyimlerini gözlemleyerek ve dolaylı yoldan tecrübe eder. Bu nedenle maddi yönden insan canlı organizmalarının tahrip olması sonucunda hayatiyetinin sona ermesi, tükenmesi, yok olması⁹ anlamlarında gelen ölüm olgusunu sübjektif olarak bulunduğu biyo-psikolojik yetilerine göre algılamaktadır.¹⁰ Hayat olgusu insan için ne kadar gerçek ve önemli olarak algılanmakta ise ölüm olgusu da benzer şeklide algılanmaktadır. Çünkü varoluşun diğer uç noktası olan ölüm, insanoğlunun yaşamı boyunca farkında olduğu ve hiç kimsenin kaçamadığı bir sondur. Dolayısıyla evrensel anlamda ölüm olgusuna ilişkin müşahade ve düşünceler kültürel, toplumsal, tarihsel süreçlerde bazı değişikliklere uğramış olsa da, insanlık tarihi boyunca mitler, destanlar, efsaneler, şiirler, sanat eserleri gibi dinlerin, felsefe, psikoloji, arkeoloji, eğitim gibi kadim bilimlerin araştırma konuları arasında yer almıştır.

Ölüm fenomeni fikir veya algı olarak Antik dönemden itibaren her toplumun dinî ve sosyal yaşantısının bir unsuru olmuş, bu nedenle sözlü ve yazılı olarak literatür bağlamında mitolojik ve edebi anlatımların önemli temaları arasında yer almıştır. Bu kapsamda ölüm olgusunu döngüsel

⁹ Murat Yıldız, "İnsanların Ölüm Karşısındaki Tutumları Hakkında Yapılan Araştırmaların Değerlendirilmesi," (Yüksek Lisans Tezi), 21; Karaca, *Ölüm Psikolojisi*, 86.

¹⁰ Koç, "Ölüm Psikolojisi I," 117; Hökelekli, "Ölüm ve Ölüm Ötesi Psikolojisi," 151-152.

düzlemde düşünen ve karma öğretisi ile anlamlandıran Hintler mitolojik anlatılar ile dinlerini ve kültürlerini inşa etmişlerdir. Onlara göre ölüm ve yaşam birbirini tamamlayan geçişli süreçlerdir.¹¹ Bu anlayışın aksine birçok folklorik anlatı, yaratılış ile başlayan bir çizgisel zaman anlayışına vurgu yaparak ölüm sonrası hayatın varlığını nitelemektedir. Örneğin Mısırlılar bu anlatılardan etkilenecek ölen kişinin ruhunun öteki dünyaya gitmesini sağlamak için çeşitli ayinler ve büyüler yapmışlardır.¹² Antik Mısır'da, piramit duvarlarında, mezar resimlerinde, lahitlerin üzerinde, çeşitli papirüslerde ve dinî metinlerde görüldüğü üzere; ölen kişinin öte dünyadaki konumunu belirleyen şey, Osiris'in ölüler mahkemesinde yapılan yargılamadır. Bu yargılamada, kişinin davranışlarının merkezi kabul edilen kalbi, adaletin ve gerçeğin sembolü olan Maat'ın tüyüyle tartılır; kalbin tüye ağır ya da hafif gelmesi ise, kişinin akıbetini belirler.¹³ Yine Mısırlılar, öldükten sonra yeniden yaşama düşüncesi ile bedenlerini mumyalayarak korumayı tercih etmişlerdir.¹⁴

Tanrılara hizmet etmek için yaratıldıklarına inanan Eski Mezopotamyalılar ise ölüm sonrasında her insanın yer altında olduğunu düşündükleri ölüler diyarına gideceğine inanarak bu amaçla çeşitli ayinler gerçekleştirmişlerdir.¹⁵ Özellikle Sümerler bireyin ölüm karşısındaki tavrının ve ölüm ile ilgili düşüncelerinin ele alındığı, tarihin en eski destanı olarak da bilinen *Gılgamış Destanı*'nı M.Ö 3000'li yıllarda kayda geçirmişlerdir. Bu destan ölüm konusunun düşünce tarihindeki başlangıcı olarak değerlendirilmektedir.¹⁶ Ölümü uykunun kardeşi olarak niteleyen Homeros mitolojilerinin,¹⁷ Antik Yunan halkının inanç ve günlük yaşantısını etkilediği de antropolojik araştırmalarda ortaya konmaktadır.¹⁸ Böylelikle günümüze değin yüzyıllar boyunca birçok açıdan ölüm olgusu sözlü ve yazılı edebiyatın önemli temalarından biri olmuştur. Bu bağlamda toplumların ve

¹¹ Korhan Kaya, *Buddhizm Sözlüğü*, 108.

¹² Albert Champdor, *Mısır'ın Ölüler Kitabı*, 13.

¹³ Champdor, *Mısır'ın Ölüler Kitabı*, 39.

¹⁴ Mısır mitolojisinde yer aldığına göre Tanrı Seth, Tanrı Osiris'e sinirlenerek parçalamış ve cesedini Mısır'ın farklı bölgelerine bırakmış. Osiris'in eşi İsis Mısır'ı gezerek cesedin tüm parçalarını toplamış, sarmış ve onu soluğu ile yeni bir yaşam vermiş. Mısırlılar da anlatıda yer alan olaylardan etkilenecek Osiris gibi öldükten sonra yeniden yaşama düşüncesi ile ölen kişilerin bedenlerini korumak amacıyla mumyalanmışlar ve bu geleneği uzun yıllar sürdürmüşlerdir. Champdor, *Mısır'ın Ölüler Kitabı*, 39.

¹⁵ Jeremy A. Black ve Anthony Green, *Gods, Demons, and Symbols of Ancient Mesopotamia*, 88-92.

¹⁶ Ökten, *Ölüm Kitabı: Ölüm Düşüncesinin Temel Metinleri*, 69.

¹⁷ Homerus, *Odysseia*, 229-30; Kaan H. Ökten, *Ölüm Kitabı: Ölüm Düşüncesinin Temel Metinleri*, 114.

¹⁸ Birçok anlatıda ölüm Antik Yunan'da uyku olarak inanılmasının yanında ölümsüzlüğe açılan kapı olarak da görüldüğü vurgulanmıştır. Bu inanç ölü gömme ritüellerini, mezarlık mimarisini ve mezarın yer alacağı konumu etkilemiştir. Yaşarken sahip olunan statüler hiyerarşik dizilim lahitlere yansıtılmıştır (bkz. Tuna Akçay, *Yunan ve Roma'da Ölü Kültü*.)

insanların inançlarına yön veren mitolojik ve edebi anlatımlara bakıldığında yaşam ve ölüm gibi olguların anlamlandırmasında farklılıklar olduğu gözlemlenmektedir. Bunun nedeni, bazı anlatıların çizgisel zaman anlayışını benimseyerek ölümden sonra ahiret inancına vurgu yaparken; diğerlerinin döngüsel süreçte yaşamın devam ettiğini öne çıkarmasıdır.

Sözlü ve yazılı anlatılarda yer aldığına göre insanoğlu var olduğundan beri ölüm düşüncesinden irkilmış ve ölümün sonsuz yaşama açılan kapı olduğunu anlamlandırarak farklı ritüellerle, farklı inançlarla bu düşüncesini somutlaştırmaya çalışmıştır. Bu bağlamda dinî geleneklerde ve inançlarda ölüm olgusu merkezî bir öneme sahiptir. Ruhun bedenden ayrılması tasavvurunu geliştiremeyen ve dolayısıyla ölümü bütün olarak kavrayan ilkel toplumlar,¹⁹ ölen kişinin ruhlarının geri dönerek yaşamını sürdürdüğüne ve her ölümün dış bir irade vasıtasıyla gerçekleştirilen kötü bir büyünün eseri olduğuna inanmışlardır.²⁰ Bu amaç doğrultusunda ölen kişilerin ardından çeşitli tabular geliştirerek farklı ritüeller gerçekleştirmişlerdir.²¹ Araştırmalar sonucunda, ahiret inancına dair en eski uygulamaların görüldüğü Zerdüştlük inancında yer alan ölüm, yeniden dirilme ve ruhun bedenle birleşmesi, insanın dünya hayatı sonunda nihai yargılanmasının başlayacağı kabulü, günlük pratikleri ve davranışları şekillendirmiştir.²² Ölümden sonra ruhun kişiselliğini kaybederek daha büyük bir varlıkla birleştiğine ve dünyaya yeniden geldiğine²³ inanan Budistler için ise döngüsel bir dönüşüm olan ölüm, mutlak bir son olmayıp yeniden doğuş ve varoluş döngüsünü yansıtmaktadır.²⁴

Semavi dinler de ölümü bir son olarak değil, yeni bir hayatın başlangıcı olarak görmüş; bu nedenle ölümü anlamlandırarak insanları ona karşı hazırlamayı amaçlamıştır.²⁵ Tanrı insanı topraktan şekillendirmiş ve onun burun deliklerine yaşam nefesi üfleyerek onu canlı bir varlık hâline getirmiştir.²⁶ Bu anlatı, kutsal kitabın ilk muhatabı olan Yahudi toplumu açısından insanın canlılık kazanmasının ilahi müdahale ile gerçekleştiğini vurgular. Ne zaman Tanrı nefesini içe doğru çekerse o zaman ölüm olgusu gerçekleşmektedir. Ölüm, Yahudiler için bir son değil; insanın yaptıklarının karşılığında almış olduğu ceza olarak yer almaktadır.²⁷ Yahudilerin insanın

¹⁹ Bkz. Günay Tümer ve Mehmet Alparsalan Küçük, *Dinler Tarihi*, 69.

²⁰ Hökelekli, "Ölümlle İlgili Tutumlar ve Dinî Davranış," 158.

²¹ Bkz. Sigmund Freud, *Totem ve Tabu*.

²² Ömer Araz, "Zerdüştlüğün Doktrinleri," (Yüksek Lisans Tezi), 78.

²³ Karma yasa, tenâsüh (reenkarnasyon) inancının bir uzantısıdır.

²⁴ Robert Wicks, "Ölüm ve Aydınlanma, Tibet Ölüler Kitabı'nın Sağaltım Psikolojisi."

²⁵ Egemen, "Ölüm Üzerine," 34.

²⁶ 2/Tora ve Aftara: Bereşit, Perek 4-8.

²⁷ 104/Mezmurlar: 29-30.

tesirlerinin kişi öldükten sonra da devam edeceğine inandıkları söylenebilir. Hristiyanlıkta da ölümden sonra diriliş inancı hakimdir.²⁸ Nitekim bu gerçeklik, İslam dininin kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim'de her canlının bir gün öleceğinin açıkça belirtilmesiyle en yalın biçimde ifade edilmekte ve ölüm olgusunun evrenselliğine vurgu yapılmaktadır.²⁹ İnançların önemli bir teması olan ölüm olgusu, felsefe alanında da derin tartışmalara konu olmuştur. Felsefede ölüm, sistematik olarak çeşitli yönlerden ve değişik görüşlerle birçok şekilde açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda Sokrates, ölümü "hiçlik haline gelmek" yani bilinçsizlik ya da uyku olarak nitelendirmiş, ruhun başka bir yere göçmesini başka bir hayata giden yolda bir geçit olabileceğini savunmuştur.³⁰ Heidegger ise varlığın sonunun ölüm olduğunu ve ölümün hayata anlam kattığını savunmuştur. Yani hayatın ölüm ile tamamlandığını ifade etmiştir.³¹ Ölüm olgusu konusunda Heidegger'den farklı düşünen filozoflar insanın fizyolojik ve psikolojik varoluşunu sonlandıran,³² yaşam iradesini ortadan kaldıran³³ ölümün, hayatın tümünü alıp götürdüğünü ve insanın varlığını hiçleştirdiğini, sonlandırıldığını savunmuşlardır. İslam dünyasında ise insan tabiatının tamamlayıcısı olan ölümün³⁴ bir uyanış olduğu,³⁵ insanın varoluş nedeni ve tabiatının tamamlanmasının ölüm ile gerçekleşeceği,³⁶ ölümün adeta düşün gecesi olduğu³⁷ vurgulanmıştır. Nitekim İslam düşünürlerine göre aniden gelen ölüm ile yaşam arasında müşahade edilen bir kopukluk yoktur³⁸ aksine insan ne üzerine yaşamışsa ölümden sonraki yaşantısı da bununla ilişkilidir.³⁹ İslam düşünürleri ruhun ölümsüzlüğü bakış açısıyla bireyde var olan ölüm konusundaki varoluşsal ve psikolojik kaygıyı azaltmayı hedeflemişlerdir.

Geçen asırlarda olduğu gibi, çağımızda da ölüm, insan şuurunu meşgul etmektedir. Bu nedenle ölüm olgusunun insanlara tesirini psikolojik perspektiften farklı yollarla açıklamaya çalışan birçok çalışma

²⁸ Hristiyanlar tarafından ölümden sonra yeniden diriliş inancının kabul görmesi Hz. İsa'nın yeniden dirilmiş olması ile paraleldir.

²⁹ 21/el-Enbiyâ:35; 29/el-'Ankebût:57; 3/Âl-i 'İmrân:185

³⁰ Platon (Eflatun), *Sokrates'in Savunması*, 34.

³¹ Abdülkadir Çüçen, *Heidegger'de Varlık ve Zaman*.

³² Max Scheler, *İnsanın Kosmostaki Yeri*, 74-76; Jean Paul Sartre, *Bulanık*, 171; Sartre, *Duvar*, 21.

³³ Arthur Schopenhauer, *Ölümün Anlamı*, 88.

³⁴ Ya'küb İbn İshâk el-Kindî, *Üzüntüden Kurtulma Yolları*, 93-96.

³⁵ İmâm Ebû Hâmid al-Gazâlî, *el-Münkız Mine'd-Dalâl (Hidayet Rehberi)*, 41-42.

³⁶ Ökten, *Ölüm Kitabı: Ölüm Düşüncesinin Temel Metinleri*, 199; el-Kindî, *Üzüntüden Kurtulma Yolları*.

³⁷ İbn Sinâ, *Ölüm Korkusundan Kurtuluş*.

³⁸ Muḥammad İbn 'Abdu'l-Melik İbn Tufay, *Hayy bin Yakzân*, 88-92.

³⁹ Ebû Bekir er-Râzî, *Felsefe Risâleleri*, 188-194.

bulunmaktadır.⁴⁰ Psikoloji literatüründe ölüm konusuna Freud insanda bulunan *eros* ve *tanatos* olarak adlandırdığı iki temel içgüdü bağlamında yaklaşmaktadır.⁴¹ Freud'a göre ölüm dürtüsü (*thanatos*),⁴² *eros* ile birlikte insanda var olan temel itkilerden biridir ve bireyde farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. Yalom, ölümü bir korku kaynağı olarak görürken;⁴³ Frankl, yaşamı kesintiye uğratan ve 'alarm zili' metaforuyla ifade edilen bir olgu olarak değerlendirmiştir.⁴⁴ Jung, ölümü hayatın son bulması şeklinde nitelendirirken,⁴⁵ Hall ise insanın kişisel varlığının sona ermesi ve bedeninin toprağa dönüşmesi olarak tanımlamıştır.⁴⁶ Nitekim psikolojide ölüm olgusuna yüklenen anlam ve bakış açısına göre çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu konuda ilk organize yaklaşımın öncülerinden birisi Feifel'dir. Feifel, 1956 yılında Amerikan Psikoloji Derneği'nde (APA) ölüm psikolojisi üzerine organize ettiği sempozyumda "Ölüm Kavramı ve Davranışla İlişkisi/ The Concept of Death and Its Relation to Behavior" başlıklı bir bildiri sunmuştur. Aynı zamanda Feifel sempozyum bildirilerini bir araya getirerek 1959 yılında "Ölümün Anlamı/The Meaning of Death" adlı kitabı yayımlamıştır. Bu dönemde ölüm konusu farklı bakış açısından irdelerek *ölüm eşiği* deneyimini 1969 yılında kaleme alan araştırmacı E. Kübler Ross'dur. Konu kapsamında ülkemizde de birçok bilim insanı ölüm olgusu ile ilgili çalışmalar yapmıştır.⁴⁷ Kahramanmaraş'ta ikamet eden depremzedeler ile gerçekleştirilen bu çalışmada ise depremzedelerin ölüme ilişkin ürettikleri

⁴⁰ G. Stanley Hall, "A Study of Fears."; Hall, "Thanatophobia and Immortality."; Herman Feifel, "Attitudes of Mentally Ill Patients Toward Death."; Irving E. Alexander ve diğerleri, "Is Death a Matter of Indifference?"

⁴¹ Eros; yaşamı ifade eder ve açlık, susuzluk, cinsellik gibi dürtüleri barındırır. Bir diğer içgüdü olan tanatos ise; ölüm ya da yok etme isteğini, toplulukların parçalanmasını simgeler ve organik yaşamı cansız duruma geri döndürme görevini üstlenir. Sümeyye Derin, "Ölüm Kaygısına İlişkin Bir Model Testi: Denetim Odağı, Kaygı ve Ölüm Obsesyonunun Rolü," (Doktora Tezi), 37.

⁴² Bu dürtülerden bir kısmı erotik bileşenlerle karıştırılarak zararsız hale gelirken; bir kısmı da saldırganlık şeklinde dışa yönelir. Dış dünyaya yönelen ölüm içgüdüsü, erosun hizmetine zorlanarak saldırganlık ve yok ediciliği içeren yıkıcı bir dürtü halini alır. Dolayısıyla, Freud (1962) saldırganlığı da ölüm içgüdüsünün bir türevi olarak açıklar. Derin, "Ölüm Kaygısına İlişkin Bir Model Testi: Denetim Odağı, Kaygı ve Ölüm Obsesyonunun Rolü," 37-38.

⁴³ Irvin D. Yalom, *Güneşe Bakmak Ölümle Yüzleşmek*, 9-10.

⁴⁴ Viktor E. Frankl, *İnsanın Anlam Arayışı*; Frankl, *Duyulmayan Anlam Çılgılığı -Psikotrap ve Humanizm*, 100.

⁴⁵ Jenny Yates, "The Soul and Death," 7-10.

⁴⁶ Hall, "Thanatophobia and Immortality," 550.

⁴⁷ Egemen, "Ölüm Üzerine."; Hökelekli, "Ölümle İlgili Tutumlar ve Dinî Davranış."; Hökelekli, "Ölüm ve Ölüm Ötesi Psikolojisi."; Hökelekli, "Ölümle İlgili Tutumların Dinî Davranışla İlişkisi Üzerine Bir Araştırma I."; Hökelekli, "Ölümle İlgili Tutumların Dinî Davranışla İlişkisi Üzerine Bir Araştırma II."; Karaca, *Ölüm Psikolojisi*; Koç, "Ölüm Psikolojisi I."; Koç, "Ölüm Psikolojisi II."; Yıldız, "İnsanların Ölüm Karşısındaki Tutumları Hakkında Yapılan Araştırmaların Değerlendirilmesi."

metaforlar ve bu metaforların altında yatan kavramsal eşleştirmeler incelenmektedir.

1.2. Ölüm Algısının Gelişimi

İnsan hayatı boyunca çevresinde yaşadığı pek çok olayla birlikte ölüm olgusunu gözlemlemektedir. Bu olguyla hayatının hangi evresinde karşılaşmış olduğu bireyin ölümü algılayışını farklılaştırmaktadır. Nitekim çocukluktan yaşlılığa kadar insanın gelişim evrelerinde ölüm, farklı şekillerde algılanmakta, anlamlandırılmaktadır. Bu bağlamda ölüm algısını gelişim dönemleri içerisinde şu şekilde ele alabiliriz:

Çocuk (2-7 yaş), ölümü geri döndürülebilir ve geçici bir şey olarak görür.⁴⁸ Henüz bilişsel olarak hayatın bir sonu olduğu ve ölümlle birlikte insanların hayatlarını kaybedeceklerini düşünmemektedir. Çocuğun bir yakınının ölmesi veya çevresinde yaşanan afetlerle böyle bir olaya şahit olması, duygusal boyutta ölümlle kendisini yüz yüze getirir. Bu acı tecrübe öncesinde veya sonrasında çocuk, ölüm olgusu hakkında ailesinden veya çevresinden doğru bilgi edinemezse yaşantısının diğer dönemlerinde ölümü anlamlandırma konusunda güçlükler yaşayabilmektedir.⁴⁹ Nitekim ölüm, 2-7 yaş çocuk için ebedi bir yolculuk veya hayatın sona ermesi gibi bir anlam taşımaz. Daha ziyade o ölüme, ceza, hastalık, olağanüstü bir hadise, uyku, yolculuk gibi manalar atfeder.”⁵⁰ Yani çocukların bilişsel gelişimleri mücerret olan olayları anlamaya elverişli olmadığından ölüm olayını yetişkinlere nazaran daha bulanık ve belirsiz olarak algılamaktadır.⁵¹

Ergenlik çağında soyut düşüncenin gelişimiyle ölüm olgusuna yönelik ilgi çok sık görülür. Ölüme duyulan bu ilgi ile ölüme meydan okuma birlikte ortaya çıkar⁵² ve buna bağlı olarak ergenler riskli davranışlarda bulunabilirler.⁵³ Ergenler ölümün doğasını ve ölümden sonraki hayatı sorgulayabilirler, ölümün varoluşsal sonuçlarını merak ederek kavramı dinî ve felsefi açıdan düşünebilirler.⁵⁴ Ergenler çoğu zaman kendilerini ölümsüz hissederken, yetişkinler ölümlü olduklarının bilincindedir. Savaş alanlarında bile ergen askerler, yanlarında birçok kişinin öldüğünü görseler bile, kendilerinin yaşamaya devam edeceklerine inanırlar. Ancak yetişkinlik çağına gelince, ölüm bilinci daha açık bir şekilde hissedilmeye başlanır.”⁵⁵

⁴⁸ Vamık D. Volkan ve Elizabeth Zıntıl, *Kayıptan Sonra Yaşam*, 103.

⁴⁹ Şimşek ve Tosun, “Çocuklara Ölüm Konusunun Anlatılması İhtiyacına Dair DKAB Öğretmen Görüşleri.”

⁵⁰ Hökelekli, “Ölümlle İlgili Tutumlar ve Dinî Davranış,” 154.

⁵¹ Antoine Vergote, *Din, İnanç ve İnançsızlık*, 64; Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dinî Motifler*, 32.

⁵² Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 269.

⁵³ Adam Himebauch ve diğerleri, “Grief in Children and Developmental Concepts of Death,” 243.

⁵⁴ John W. Santrock, *Yaşam Boyu Gelişim*, 629.

⁵⁵ John Hick, “Değişen Ölüm Sosyolojisi,” 242.

Yetişkinlik döneminde önemli olan, kültür, inanç sistemi ve yaşam biçimi gibi kavramlar, ölüme bakışı ve ölüme ilişkin duyguları etkilemektedir.⁵⁶ Yaşlılık çağında ise organların yıpranması ve işlev bozukluklarının artmasıyla birlikte bizzat yüzleşilen ölüm gerçeği, ölüme yaklaşmış olmanın şuurlu ve şuur dışı korkusunu uyandırır.⁵⁷ Hatta yetişkinlik ve yaşlılık döneminde yaşanan çoğu kaygıya “ölüm korkusunun” kaynaklık ettiği, hemen hemen genel kabul görmektedir.⁵⁸ Buna paralel olarak yaşlı insanların gençlere nazaran ölüme karşı daha aktif yönelimlere sahip olmaları muhtemeldir.”⁵⁹ Nitekim bu yönelimler, yaşlı bireylerin ölüm olgusunu anlamlandırma, dini ritüellere başvurma ve hayatın anlamına dair daha derin düşünme eğilimlerine sahip olduklarının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

2. Yöntem

Bu araştırmada, ölüm olgusunun depremzede bireyler tarafından nasıl algılandığı ve anlamlandırıldığının incelenmesi amacıyla fenomenolojik desen tercih edilmiştir. Fenomenolojik yaklaşım, çalışma kapsamında depremzedelerin ölüm olgusuna ilişkin üretmiş oldukları metaforik ifadeleri ve bu ifadelerin altında yatan anlamları sistematik ve derinlemesine bir biçimde ortaya koymaya imkan tanımaktadır.⁶⁰ Bu bağlamda veriler katılımcılara uygulanan metafor kaynağı olan ölüm olgusu ile ürettikleri metaforlar arasında benzerliği daha net bir şekilde ortaya çıkarmak amacıyla “Ölüm ... gibidir çünkü ...” ifadelerini kapsayan yarı yapılandırılmış sorular ve demografik değişkenlere dair bilgileri içeren form ile toplanmıştır. Bu formun uygulanması için Gümüşhane Üniversitesi Etik Kurul tarafından onay alınmıştır.⁶¹ Görüşme başlangıcında gönüllü olarak katılan depremzede katılımcılardan sözlü onamlar alınmış ve bu katılımcılara çalışma hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Her katılımcının formu doldurması yaklaşık 5-15 dakika arasında sürmüştür. Çalışmanın güvenilirliğini artırmak amacıyla formlara herhangi bir yorum eklenmemiştir.

Araştırmanın evreni, 6 Şubat 2023'te meydana gelen deprem sırasında Kahramanmaraş'ta ikamet eden bireylerdir.” Araştırmanın örneklemini ise, 6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen depremlerden doğrudan etkilenen, hala Kahramanmaraş'ta ikamet eden amaçlı örneklem yöntemi ile seçilmiş iletişim kurabilecek bilişsel yeterliliğe sahip gönüllü 18 yaş ve üzeri 271

⁵⁶ Sevgi Sezer ve Pelin Saya, “Gelişimsel Açıdan Ölüm Kavramı,” 159.

⁵⁷ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 286.

⁵⁸ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 156.

⁵⁹ Karaca, *Ölüm Psikolojisi*, 221-22

⁶⁰ John W. Creswell, *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*, 77.

⁶¹ 2024/3 sayılı karar ile etik onay alınmıştır.

depremzede (162 kadın, 109 erkek) oluşturmaktadır. Bu ölçütlere uymayan bireyler, çalışma kapsamı dışında bırakılmıştır. Çalışmada her bir katılımcı, gizlilik ilkesine uygun olarak K1, K2, E1... şeklinde kodlarla tanımlanmıştır. Ölüm olgusuna yönelik metaforik algı formunu dolduran bu katılımcılar arasında tüm katılımcıların ürettikleri metaforlar geçerli kabul edilerek araştırma kapsamında değerlendirilmiştir. Aşağıdaki tabloda katılımcıların demografik özelliklerine göre dağılımı verilmiştir.

Değişken		<i>f</i>	%
Cinsiyet	Kadın	162	59,8
	Erkek	109	40,2
	Toplam	271	100
Yaş	Ergenlik (18-24)	94	34,7
	İlk Yetişkin (25-35)	71	26,2
	Orta Yaş (36-54)	49	18,1
	Yaşlı (55+)	57	21
	Toplam	271	100
Eğitim Durumu	İlköğretim	41	15,1
	Lise	113	41,7
	Önlisans	14	5,2
	Lisans	87	32,1
	Yüksek Lisans	13	4,8
	Doktora	3	1,1

Tablo 1. Çalışma Grubundaki Öğrencilerin Değişkenlere Göre Dağılımı

Çalışmanın anlaşılabilirliğini artırabilmek için katılımcılara dağıtılan formları doldurmadan önce metafor hakkında kısa bir açıklama yapılmıştır. Çalışmanın bulguları 271 depremezdeden elde edilen verilere göre düzenlenmiştir. Toplanan veriler birbiri ile ilişkilendirilip kategoriler oluşturularak anlamlı bir biçimde yorumlanmıştır. Bu süreçte, verilerin sistematik bir biçimde çözülmesi amacıyla içerik analizi kullanılmıştır. Verilerin kodlanması, kategorilerin oluşturulması ve metaforlar arasında ilişkilerin belirlenmesi aşamasında nitel veri analiz programlarından MAXQDA 12 yazılımı kullanılmıştır. Çalışma kapsamında toplanan verilerin analiz edilmesinde şu aşamalar takip edilmiştir:

Kodlama ve ayıklama aşaması: Bu aşamada katılımcıların belirlediği metafor imgesi çizelgesi oluşturulmuştur. Bu çizelge doğrultusunda katılımcılardan toplanan verilerde belli bir metaforu açık ve net olarak

tanımlanıp tanımlanmadığına bakılmıştır. Bunun sonucunda cevaplar incelenerek katılımcıların 88 farklı metafor ürettikleri tespit edilmiştir. Burada her bir katılımcının dile getirdiği metaforlar (Yeniden başlangıç, son, vb.) kodlanmıştır. Örnek metafor imgesi derleme aşaması: Araştırmada oluşturulan 88 adet metaforları en iyi temsil edildiği düşünülen formlar seçilerek birer örnek metafor imgesi seçilmiş ve bu doğrultuda bir çizelge oluşturulmuştur. Kısaca seçilen örnek ifadeler, ilgili metaforları somutlaştırmak amacıyla örneklendirilmiş; yapılan yorumların geçerliliğini artırmak için bu metaforlar üzerinden analizler gerçekleştirilmiştir.

Kategori geliştirme aşaması: Bu aşamada, verilerde yer alan metaforların ölüm olgusuna ilişkin benzerlikleri gruplandırılarak 12 ayrı kavramsal kategori oluşturulmuştur. Buradan hareketle; son, yeniden başlangıç, armağan, hesap vakti, aniden gelişen durum, hakikat, üzüntü ve acı, belirsizlik, bilinçsizlik hali, istenmeyen şey, geçiş kapısı, diğer kategorileri oluşturulmuştur. Geliştirilen metaforlar, ortak özelliklerine göre frekans ve yüzde dağılımları aşağıda tablolar halinde verilmiştir. Kategorilerin adlandırılması: Ölüm algısına ilişkin üretilen metaforlar ile ortak anlamsal bütünlükte oluşturulan kategoriler literatür çerçevesinde isimlendirilmiştir. Geçerlik ve güvenilirliği sağlama aşaması: Çalışmada kapsamında katılımcıların ürettikleri metaforlar öncelikle depremzedelerin sunduğu gerekçeler ile ele alınmış, anlam bakımından benzer özellikler gösteren metaforlar bir araya getirilerek ön kategoriler oluşturulmuştur. Aynı metaforun farklı gerekçelerle kullanıldığı durumlarda, her bir ifade kendi bağlamı ve anlamı içeriği temelinde ilgili kategori ile sınıflandırılmıştır. Örneğin 'başlangıç' metaforu bazı katılımcılara göre 'yeniden başlangıç' kategorisinde, bazı katılımcılarda ise 'geçiş kapısı' kategorisinde değerlendirilmiştir. Kategoriler arası tutarlılığı sağlamak amacıyla uzman iki akademisyen tarafından bağımsız kodlama yapılmış; ardından kodlayıcılar arasında görüş birliği ve ayrılığı olan metaforlar karşılaştırılmıştır. Uzman akademisyenler ve araştırmacının yapmış olduğu kodlamalar arasındaki uyum oranını hesaplamak için Miles ve Huberman⁶² tarafından önerilen güvenilirlik formülü $\text{Görüş Birliği} / (\text{Görüş Ayrılığı} + \text{Görüş Birliği}) \times 100$ formülü kullanılmıştır. Kodlayıcılar arası %85 ve üzeri anlaşma sağlanan maddelerin çalışmanın bulgular kısmında yer almasına karar verilmiştir.

3. Bulgular ve Tartışma

Nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik desenle gerçekleştirilen bu araştırma, metafor analizi yöntemiyle bireylerin ölüm olgusuna ilişkin algılarını tespit etmeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda katılımcıların ölüm

⁶² Matthew B. Miles ve Michael Huberman, *Qualitative Data Analysis*, 272.

olgusuna yönelik üretmiş oldukları metaforlar kategorilendirilerek tablolar halinde sunulmuştur. Ayrıca kategorilere yönelik bulgulara çalışmada başlıklar halinde yer verilmiştir. Çalışmada 271 katılımcının vermiş oldukları yanıtlar geçerli metafor olarak değerlendirilmiştir. Katılımcılar tarafından üretilen metaforlar aşağıdaki tabloda gösterilen şekilde kategorileştirilmiştir.

Kategoriler	Metaforlar	<i>f</i>	%
Son	Yolun sonu (8), yok oluş (4), son durak (6), son (3), pili biten saat, güneşin batması, filmin sonu, ayrılmak (4), veda, yemeğin sonu, kuru ot, kıyamet, sınavın bitmesi, bitiş düdüğü (2), dökülen yaprak, kapalı kapı.	37	13,7
Yeniden Başlangıç	Uyanmak (9), başlangıç (17), yeniden varoluş (13), ağaç (4), bahar mevsimi (2), güneş, toprak, film (3), hikaye.	61	22,5
Armağan	Muhtu (2), ödül (3), kurtuluş (11), mutluluk (3), dinlenme (3), rahata erme, vuslat (21), düğün.	45	16,7
Hesap Vakti	Hesap vakti, hasat (2), hesaplama (2), adliye koridoru, hesap defteri (2).	8	3
Hakikat	Gerçeklik (14), gerçek hayat, hak ile halk olmak.	16	5,9
Aniden Gelişen Durum	Anlık (9), yıkım, hızlı tren (2), deprem (2), yıldırım, misafir, zil.	17	6,3
Üzüntü ve Acı	Özlem-hasret (4), acı meyve, acı (2).	7	2,3
Belirsizlik	Karanlık (5), gece, kapalı kutu, bilinmeyen yer (4), bilinmeyen kapı, bilinmeyen bir dehliz, deniz (2), papatya falı, boşluk.	20	7,3
Bilinçsizlik Hali	Uyku (8), bilgisayarın uyku modu, rüya.	10	3,7
İstenmeyen Şey	İstenmeyen şey (2), kusmak (2), sessizlik, korku (5), kış (2).	12	4,4
Geçiş Kapısı	Yolculuk (10), uçmak, bilet, göç, yeni bir kapı, koza.	15	5,5
Diğer	Yalnızlık, zaman, ayna, evimiz, yüzme bilmemek, kumar, çiçek, kilitli kafes, tanımlanamaz, hatıra, kum saati, film fragmanı, temizlik, devlet, balık, öğrenme, tat, güzel, sadakat, aldatma, sevgi, hayat (2).	23	8,5
Toplam		271	100.0

Tablo 2. Ölüm Olgusuna İlişkin Metaforların Kategorilere Göre Dağılımı

Gerek ferdin şuur altında gerekse toplumun kültürü seviyesinde ölüm hiçbir zaman basit bir olay olarak anlaşılmamıştır.⁶³ Her dönemde insan, kendi hayatı gibi ölümün de basit tabiliğini reddetmiş ve ona çeşitli anlamlar yükleyerek somutlaştırmıştır. Bu bağlamda çalışmada katılımcıların ölüm olgusuna ilişkin geliştirdikleri metaforların frekans⁶⁴ ve yüzde⁶⁵ dağılımları, ortak özelliklerine göre oluşturulan kategorileriyle birlikte tablolar hâlinde verilmiştir. Tablo 2 ölüm olgusuna ilişkin geliştirilen 88 metaforun yer aldığı 12 kategorinin dağılımını, kategoriler içindeki frekans ve yüzdelere dağılımını göstermektedir. Katılımcılar tarafından en sık ürettikleri metafor ‘yeniden başlangıç’ (%22,5) olurken, en az üretilen metafor ise ‘üzüntü ve acı’ (%2,3) olarak belirlenmiştir. Geliştirilen metaforlar, ortak özelliklerine göre aşağıda tablolar halinde sırasıyla verilmiştir.

3.1. Kategori: Son

	f	%		f	%
Veda	1	2,70	Dökülen Yaprak	1	2,70
Güneşin Batması	1	2,70	Kapalı Kapı	1	2,70
Pili Biten Saat	1	2,70	Bitiş Döğüğü	2	5,40
Filmin Sonu	1	2,70	Son	3	8,10
Yemeğın Sonu	1	2,70	Ayrılmak	4	10,81
Kuru Ot	1	2,70	Yok Oluş	4	16,21
Kıyamet	1	2,70	Son Durak	6	21,6
Sınavın Bitmesi	1	2,70	Yolun Sonu	8	21,62

Tablo 3. “Son” Kategorisine Göre Metaforların Dağılımı

Tablo 3’te “son” kategorisi ele alındığında, katılımcıların 16 farklı metafor (f=37) geliştirdikleri görülmüştür. Verilerin analizinden sonra bu kategoride ölüm olgusuna ilişkin öne çıkan metaforun yolun sonu ve son durak metaforlarının olduğu anlaşılmaktadır. Bu bulgulara referans olarak katılımcıların ölüm olgusuna ‘son’ metaforunu kullanmalarının gerekçelerinden bazıları şunlardır:

Ölüm insan olmanın ve insan olarak kalmanın tek habercisidir. Bu yüzden nasıl yaşadığımı daha kıymetli hale getiren bir sırdır

⁶³ Hökelekli, “Ölüm ve Ölüm Ötesi Psikolojisi,” 153.

⁶⁴ Çalışmada ana kategoriler için verilen frekanslar kategorinin örneklem içindeki durumunu gösterirken, alt kategoriler için verilen frekanslar ise ilgili kategoriler içindeki durumunu göstermektedir.

⁶⁵ Çalışmada ana kategoriler için verilen yüzdelik oranlar kategorinin örneklem içindeki durumunu gösterirken, alt kategoriler için verilen yüzdelik oranlar ise ilgili kategoriler içindeki durumunu göstermektedir.

ölüm...(K14). Bitmeyecek sandığın, geçmeyecek sandığın her şeyin bir gün geçmesi ve bitmesidir (E50). Yazın tüm güzelliğiyle asaletiyle ağaçta duran yaprak, mevsimi geldiğinde sararmak ve toprağa karışmak zorundadır. Tıpkı eceli geldiğinde her şeyini bırakarak dünyadan ayrılan ve toprakla kavuşan insan gibi...(K107). Ölünce çekip gidersin ayrılığın dönüşü yok. Çünkü bütün canlılar bir gün hayatları son bulup bu dünyadan gidecekler...(K61). Ölüm yolculuğun hedefe varması gibi biz öleceğimizi bilerek yaşıyoruz ve yolun sonunda ölüm yer almakta o yüzden ölünce varmış oluyoruz (E147). Ölüm ile insan yolun sonuna gelir ve bütün yaşanmışlıkları ile sona erer... (E2). İnsan kendinden önceki insanların ölümlerini görerek kendi sonuna yaklaşıyor. O son yaşam gibi çıkılan sonuçta son yerdir... (E145).

Kur'an-ı Kerim'de yeryüzünde tüm canlıların geçiciliği dile getirilirmiş⁶⁶ ve ölümün insanlar için kaçınılmaz bir hakikat olduğu vurgulanmıştır.⁶⁷ Çalışma kapsamında da insan yaşamını, başlangıcı ve bitiş noktası olan bir süreç olarak gören katılımcıların, ölüm olgusunu hayatın son aşaması olarak metaforlaştırdıkları gözlemlenmektedir. Nitekim katılımcılar ölümü, sevdiklerine, bedenlerine ve yaşamlarına veda olarak görmelerinden dolayı dökülen yaprak, ayrılık, veda gibi metaforlarla topraktan gelip toprağa döneceği gerçeğini somutlaştırmaktadırlar.

3.2. Kategori: Yeniden Başlangıç

	f	%		f	%
Güneş	1	1,96	Ağaç	4	7,84
Toprak	1	1,96	Uyanmak	9	17,64
Hikaye	1	1,96	Başlangıç	17	45,1
Bahar Mevsimi	2	3,92	Yeniden Varoluş	23	33,33
Film	3	5,88			

Tablo 4. “Yeniden Başlangıç” Kategorisine Göre Metaforların Dağılımı

Tablo 4'te ‘yeniden başlangıç’ kategorisi ele alındığında, katılımcıların 9 farklı metafor (f=51) geliştirdikleri görülmüştür. Verilerin analizinden sonra bu kategoride ölüm olgusuna ilişkin öne çıkan metaforun ‘yeniden başlangıç’ olduğu anlaşılmaktadır. Bu bulgulara referans olarak çalışma grubunun ‘yeniden başlangıç’ metaforuna sundukları gerekçelerden bazıları şunlardır:

Esas filme ölümden sonra başlanır. Çünkü sen bitti sandığın yerde tohumlarının yeniden filizlenir ve yeni bir başlangıç oluşur... (K15). Yaşamak hızlı bir ölme biçimidir ve her yolun sonu muhakkak ki yeniden

⁶⁶ 55/er-Raḥmān:26-27.

⁶⁷ 3/Āl-i ‘İmrān:185; 4/en-Nisā’:78.

varoluştur (E48). Mesela kozaya tırtıl girer kelebek çıkarsın. Kefene fani beden girer ebedi ruh çıkarsın (E57). Çünkü bir âlemden bir âleme geçiş olan ölüm insanın aldatıldığı süslerden, gösterişten sahte olan her şeyden uyanıp ahiret hayatını ve gerçekleri bilmesi yeniden doğması, uyanması gibidir... (K135). Gerçek dünyaya gideceğiz orda sonsuza kadar yaşamımız sürdüreceğiz. Çünkü nasıl ki ağaç solar tekrar baharda canlanırsa bizde ölümle yok olmayız tekrardan canlanacağımız Allah'a kavuşacağımız günü bekleriz (K160). Ölüm ile bir dünyadan diğerine uçar gidersin. Ölüm ile hayat bitiyor sonsuz olan yaşama geçiyoruz... (E83). Hayatta iken bedenlen nasıl yaşıyor isek öldükten sonra da ruhumuz sonsuz yaşayacaktır. Ölümden sonraki yaşam umman gibi ucu bucağı olmayan bir yerdir biz aciz kullar için görülmeyen bir sonsuzluktur... (E7).

İnsanın zihnini varoluşundan bu yana ruh anlayışı ve öteki dünya düşüncesi meşgul etmektedir. Bu nedenle Semavi dinler ölümü bir son olarak değil, insan varoluş sürekliliğinin bir parçası olarak yeni bir hayatın başlangıcı ve yeniden varoluş olarak görmüşlerdir.⁶⁸ Yapılan arkeolojik kazılara göre İslamiyet'ten önce Türklerde de ölümün bir son olmadığı⁶⁹ dünyadaki yaşantısına göre ya göklerdeki cennete ya da yer altındaki cehenneme gittiklerine inanıyorlardı.⁷⁰ İslamiyet inancını kabul ettikten sonra da Türklerde öteki dünya inancı devam etmiştir. Kur'an-ı Kerim'de ölüm ve yaşam süreçleri, insanların günlük faaliyetleri ve uyanışları Allah'ın iradesi ve takdiri altındadır; nihai olarak her birey, yaptıkları eylemlerden sorumlu olmak üzere O'na dönecektir⁷¹ ayeti ile ölümün bir son olmadığını ve öldükten sonra yeniden başlangıca vurgu yapılmıştır. Burada da katılımcılar ölüm algısının sonsuzluğa giden bir yol, sonsuzluğa açılan bir kapı ve yeni bir hayata başlangıç olarak somutlaştırmışlardır. Başka bir deyişle ölümü ahirete açılan bir kapıdan geçerek ait olduğu yere dönmek olarak ifade etmişlerdir.

3.3. Kategori: Armağan

	f	%		f	%
Rahata Erme	1	2,2	Dinlenme	3	6,6
Düğün	1	2,2	Ödül	3	6,6
Muhtu	2	4,4	Kurtuluş	11	24,4
Mutluluk	3	6,6	Vuslat	21	46,6

Tablo 5. "Armağan" Kategorisine Göre Metaforların Dağılımı

⁶⁸ Hökelekli, "Ölüm ve Ölüm Ötesi Psikolojisi," 153.

⁶⁹ Tokyürek, "Eski Uygur Türkçesinde 'Ölüm' Kavramı ile İlgili İfadeler," 169.

⁷⁰ Çoruhlu Yaşar, *Türk Mitolojisinin Anahatları*, 121; Hacer Tokyürek, "Eski Uygur Türkçesinde 'Ölüm' Kavramı ile İlgili İfadeler," 169.

⁷¹ 6/el-En'am:60; 2/el-Bakara:154.

Tablo 5'te "Armağan" kategorisi ele alındığında, katılımcıların 8 farklı metafor (f=45) geliştirdikleri görülmüştür. Verilerin incelenmesinden sonra bu kategoride ölüm olgusuna ilişkin öne çıkan metaforun 'vuslat' olduğu anlaşılmaktadır. Verilerin analizinden sonra bulgulara referans olarak katılımcıların 'armağan' metaforuna sundukları gerekçelerden bazıları şunlardır:

Ölüm dünyanın ağırlığından yorgunluğundan karmaşıklığından kurtulup rahata ermektir. İnsanlar için bu denli korkutucu bir olay dinlenme olabilir mi? Neden olmasın dünyanın stresinden imtihanından yorulmuş kalpler için dinlenmedir (K149). Çünkü yapmamız gerekenleri yaparak yorulursak, çok çalışır ve sabırlı olursak ölünce dinlenebilir ve sevdiklerimizi görebiliriz... (E168). Ahirette yaşamdaki koşturma yok telaş yok o nedenle dinlenme yeridir... (K113). Ölüm bitirir bütün mutsuzlukları ve yeniden yeşertir bütün huzurları, gerçek huzuru da.. Çünkü ebedi huzura ermenin başka yolu yoktur. Kötü hayatı olanlara bir son buluş çıkıştır, çünkü ölüm yaşayacağın mutluluk dolu tarifsiz bir şeydir... (K37). Ölüm benim için yaşamım artık bitti, artık sadece huzur var anlamına geliyor. -inşallah tabi ki, çünkü Müslüman havf ve reca arasında olmalıdır.- Çünkü inanıyorum ki yolun sonunda hediyem olacak... (K116). Ölüm insanın bu hayattaki bütün adaletsizliklerden haksızlıklarından bir nevi kurtuluştur bu dünyadan kurtulmaktır... (K124). Bu dünya özellikle depremden sonra çekilmez hal aldı bu sıkıntılardan kötü insanlardan kurtuluştur (K41).

Kur'an-ı Kerim'de ölümün kurtuluş ve mutluluk bağlamında ifade edilmesi,⁷² onun aynı zamanda bir armağan ve insan için bir rahmet kapısı olduğunu vurgular. Mevlânâ, ölümü dünyanın elem, ıstırap ve kederlerinden kurtularak ruhun aslına dönmesi ve kavuşması olarak görmekte,⁷³ yani ölümü Hâk ile hal olmak sevgiliye yakınlaşmak, rahmetine kavuşma olarak nitelendirmektedir. Katılımcılar da ölümü yaşamın sıkıntılarından uzak bir dinlenme, armağan metaforu ile somutlaştırmışlardır.

3.4. Kategori: Hesap Vakti

	f	%		f	%
Adliye Koridoru	1	12,5	Hesap Defteri	2	25
Hasat	2	25	Hesaplaşma	3	37,5

Tablo 6. "Hesap Vakti" Kategorisine Göre Metaforların Dağılımı

Tablo 6'da "hesap vakti" kategorisi ele alındığında, çalışma grubunun 4 farklı metafor (f=8) geliştirdiği görülmüştür. Verilerin analizinden sonra bu

⁷² 5/el-Mâ'ide:119.

⁷³ Mevlânâ Celâleddin Rûmî, *Mesnevî*, 5/146.

katgoride ölüm olgusuna ilişkin öne çıkan metaforun 'hesaplaşma' olduğu anlaşılmaktadır. Bu bulgulara referans olarak katılımcıların 'hesap vakti' metaforuna sundukları gerekçelerden bazıları şunlardır:

Ölüm sonrası süreçte sınav kağıdı (amel defteri) önüne serilir, yanlışları gözlerinin önündedir, tüm hatalarını anlamıştır ama artık çok geçtir. İnsan dünyaya dönüp salih amel işlemeyi arzular ama her şey bitmiştir. O büyük mahkemeye sunacağı dosya hesabı görülmek üzere kapanmıştır (K67). Çünkü artık görevin bitmiştir hayattan topladıklarını yani torbada olanları açma ve değerlendirme vaktidir. Hasadın güzelse ne mutlu sana ama hasat kötüyse geri dönüşü de yok Allah korusun... (E102). Herkesin hesap vereceği adaletin uygulanacağı zaman o zaman başlayacaktır (K170). Allah tekrardan bize gönderileceksiniz buyur muştur. Tekrardan döndüğünde bir hesap defteri ile borç defteri ile döneceğiz. Eğer o defterin içinde güzel ameller varsa ne mutlu bize çünkü artık sınav bitmiştir (E181). Yaptıklarının meyvesini toplama zamanıdır (E183). Ölüm sonrası dünyada yaptığın zerre kadar iyilik te olsa zerre kadar kötülükte olsa hepsinin hesabının görülmeye başlandığı muhakemesinin yapıldığı zamandır (184).

Öldükten sonra ruhun diri kalması ve hesaba çekilmesi anlayışı, başta Sümer ve eski Mısır inancı olmak üzere kadim çağlardan beri pek çok dinî gelenekte yer almıştır. Örneğin tabletlerde ve mitoslarda Sümerlilerin öldükten sonraki yaşama inandıkları için yeme-içme gibi eşyaları ile mezarlarına gömüldüklerine rastlanmıştır. *Ölümler Kitabı*'nda eski Mısır, ölenlerin yer altında bir âleme gittiğine, burada hesaba çekildiğine ve kötülerin azap çektiğine inandıkları bilgisi yer almaktadır.⁷⁴ Yine Zerdüştlüğün kutsal kitabı *Avesta*'da ölen kişilerin kabirde Ahura Mazda önünde hesaba çekileceği ve Sinvat Köprüsü'nden geçildiğinden bahsedilmiştir.⁷⁵ Eski Türkler ruhun ölmediğine, cennette iyilik ve cehennemde ceza göreceklerine inanırlardı. Müslüman olduktan sonra da İslamiyet'teki ahiret inancına inanmışlardır. Kur'an-ı Kerim'de iyi kimselerin nimetlerle dolu naîm cennetinde; kötülerinse can yakan cehennemde olacakları belirtilmiş olup, hesap vakti metaforu vurgulanmıştır.⁷⁶ Çalışma kapsamında yer alan görüşmelerde de katılımcıların sözlerinden yola çıkarak ölüm olgusu ile yakından ilgisi bulunan hesap vakti arasında bir benzetme ilişkisi kurularak, ölüm olgusunun yerine hesap vakti metaforunun kullanıldığı gözlemlenmektedir.

⁷⁴ İsmail Taşpınar, *Yahudi Kaynaklarına Göre Yahudilikte Ahiret İnancı*, 21; Ali Rıza Güneş, *Hayat, Ölüm ve Diriliş*, 26.

⁷⁵ Schimmel, *Dinler Tarihine Giriş*, 91; Nimet Yıldırım, "Zerdüş'tün Kutsal Kitabı Avesta," 157.

⁷⁶ 52/e-İf:17-21; 82/el-İnfıtâr:13-14; 18/el-Kehf:29.

3.5. Kategori: Hakikat

	<i>f</i>	%		<i>f</i>	%
Hak ile Halk Olmak	1	6,5	Gerçeklik	14	87,5
Gerçek Hayat	1	6,5			

Tablo 7. “Hakikat” Kategorisine Göre Metaforların Dağılımı

Tablo 7’de “hakikat” kategorisi ele alındığında, çalışma grubunun 3 farklı metafor (*f*=16) geliştirdiği görülmüştür. Verilerin analizinden sonra bu kategoride ölüm olgusuna ilişkin öne çıkan metaforun ‘gerçeklik’ olduğu anlaşılmaktadır. Bu bulgulara referans olarak katılımcıların ‘hakikat’ metaforuna sundukları gerekçelerden bazıları şunlardır:

Ölümü kimse inkâr edebilmiş/yanlışlayabilmiş değildir. Zaten ölüp ahirette ebedi yaşamak için geldik bu dünyaya... (E88). Gerçek ölümden sonraki hayattadır... (K137). Gerçeklik ahirettedir; öldükten sonra her şeyi geride bırakıp gerçek olan hak ile halk oluyorsun bu nedenle insanlara öldü denilmemeli hakka yürüdü denmesi gerekiyor... (E185). Nitekim asıl yaşam orada başlayacak burası gelip geçici bir yerdir. Herkes yaşayacak vakti gelen gider korkumuz yok. Asıl mekânımız orası... (K161).

Kur’an-ı Kerim’de insanların gerçek yurdunun ahiret olduğu⁷⁷ ve ölümler oraya dönecekleri vurgulanmaktadır.⁷⁸ Katılımcıların ifadelerine bakıldığında, ölüm olgusunun ‘hakikat’ kavramı ile somutlaştırıldığı gözlemlenmektedir. Netice olarak diyebiliriz ki ölüm bir gerçektir ve her gerçek olay gibi onun da hayatta bir yeri vardır. Bu sebeple görmezlikten gelinemez.

3.6. Kategori: Aniden Gelişen Durum

	<i>f</i>	%		<i>f</i>	%
Zil	1	5,8	Deprem	2	11,7
Yıkım	1	5,8	Hızlı Tren	2	11,7
Misafir	1	5,8	Anlık	9	52,9
Yıldırım	1	5,8			

Tablo 8. “Aniden Gelişen Durum” Kategorisine Göre Metaforların Dağılımı

Tablo 8’de “aniden gelişen durum” kategorisi ele alındığında, çalışma grubunun 7 farklı metafor (*f*=17) geliştirdiği görülmüştür. Verilerin analizinden sonra bu kategoride ölüm olgusuna ilişkin en fazla öne çıkan metaforun ‘anlık’ olduğu anlaşılmaktadır. Bu bulgular ışığında katılımcıların

⁷⁷ 29/el-‘Ankebüt:64; 8/el-Enfâl:67.

⁷⁸ 29/el-‘Ankebüt:57.

‘aniden gelişen durum’ metaforuna sundukları gerekçelerden bazıları şunlardır:

Ölüm anlık meydana gelir müdahale edilemez engel olunamaz. Nitekim ölüm ne zaman kapıyı çalacağı belli değil, insanı hızlıca gelir alır götürür... (K13). Her an depremler gibi başımıza bir şey gelip ölebiliriz. Çünkü ölüm aniden, hiç bilmediğimiz bir zamanda geldiğinden insan geçmişe dönüp hiçbir şeyi değiştiremez... (K67). Durağa geldiğimizde yolculuk tamamlanmıştır, ama biz bilmeyiz ne zaman olduğunu aniden gerçekleşebilir... (E68). Bazen haber verir hastalıkla vb. durumlarla bazen de aniden gelir hiç habersiz hazırlıksız... Ölüm gözünü açıp kapamak kadar, gözünün akı ile karası kadar bize yakındır... (E152).

Kur’an-ı Kerim’de ölüm olgusunun insanın gerçekliği olduğu ve nerede, ne zaman insanın başına geleceğinin bilinmeyeceği vurgulanmaktadır.⁷⁹ Yine hadislerde Hz. Muhammed mü’minlere aniden ölüm gelip çatmadan iyi işler yapmaları gerektiği konusunda uyarılarda bulunduğu yer almaktadır.⁸⁰ Katılımcıların görüşlerine bakıldığında beklenen mutlak gerçekliği olan ölüm olgusu aniden gelişen bir olgu olarak somutlaştırdıkları görülmektedir.

3.7. Kategori: Üzüntü ve Acı

	f	%		f	%
Acı Meyve	1	14,28	Özlem-Hasret	4	57,14
Acı	2	28,57			

Tablo 9. “Üzüntü ve Acı” Kategorisine Göre Metaforların Dağılımı

Tablo 9’da “üzüntü ve acı” kategorisi ele alındığında, çalışma grubunun 3 farklı metafor (f=7) geliştirdiği görülmüştür. Verilerin analizinden sonra bu kategoride ölüm olgusuna ilişkin en çok öne çıkan metaforun özlem/hasret olduğu anlaşılmaktadır. Bu bulgulara referans olarak katılımcıların ‘üzüntü ve acı’ metaforuna sundukları gerekçelerden bazıları şunlardır:

Ölüm ile sevdiklerini göremeyeceksin. Bir daha göremeyeceğini bilmenin verdiği acıyla nefes alamamaktır... (K38). Ölüm anının insanda bıraktığı acı insan tarafından sevilmiyor... Ölümün geride bıraktığı acıları, mutlulukları, acı meyveyi yedikten sonra hissettiği acı his gibi o meyve aklına geldikçe yine o acı hissediliyor... (K172). Çünkü beklemediğin anda gelir vurur yüzüne. İster yazın sıcaklığında ol ister kışın soğukunda buz gibi keser yüreğini (K161).

Kur’an-ı Kerim’de insanın dünyadan ayrılmak istemediği vurgulanmaktadır.⁸¹ Katılımcılarla yapılan görüşmelerde de ölüm olgusu

⁷⁹ 39/ez-Zumer:30; 31/Lokmân:34.

⁸⁰ et-Tirmizî, es-Sünen, Zühdi, 3.

⁸¹ 18/el-Kehf:108.

üzüntü ve acı olarak metaforlaştırılmıştır. Çünkü insanlar bulundukları ve alıştıkları dünyadan ayrılmak istemezler, bu durumu tehdit eden ölüm gibi unsurlar karşısında da üzüntü gibi olumsuz duygular hissederler.⁸²

3.8. Kategori: Belirsizlik

	f	%		f	%
Bilinmeyen Bir Dehliz	1	5	Boşluk	1	10
Bilinmeyen Kapı	1	5	Deniz	2	15
Kapalı Kutu	1	5	Bilinmeyen Yer	4	20
Papatya Falı	1	5	Karanlık	5	25
Gece	1	5			

Tablo 10. “Belirsizlik” Kategorisine Göre Metaforların Dağılımı

Tablo 10’da “belirsizlik” kategorisi ele alındığında, çalışma grubunun 9 farklı metafor (f=20) geliştirdiği görülmektedir. Verilerin analizinden sonra bu kategoride ölüm olgusuna ilişkin öne çıkan metaforun ‘karanlık’ olduğu anlaşılmaktadır. Bu bulgulara referans olarak katılımcıların ‘belirsizlik’ metaforuna sundukları gerekçelerden bazıları şunlardır:

Ölüm kapalı kutu gibi, içinde ne olduğunu anlamak için açman gerekir. Açtığın anda ise tekrar kapatamazsın ve artık sürpriz bir yoldasındır. Çünkü sonunu göremezsın... (K84). Nasıl ki deniz kimilerine göre sakın ve güzeldir, kimilerine göre ise dalgalı ve hırçındır. Kimi insan denizde huzur bulur, kimi insan ise denizde mutsuz ve tedirgin olur. Ölüm de dehliz gibi ürkütücü ama hayatın gerçeğidir... (K5). Ölüm herkesin bildiği ama kimsenin ölümden sonraki yaşamla ilgili fikri olmadığı bir kavramdır... (E22). Yaşamının sonunu kimse bilmiyor... (K132). Ölüm belirsizlik gibi heyecan verir merak uyandırır ama bilinmezliği herkesi korkutur... (K156). İncancı olanın umudu vardır hiç bilmediğim düşündüğüm de hayalime sığdıramadığım bir âlem orası... (K163). Dünyada kaldığım sürece hiçbir zaman anlayamayacağım bir kapı... Ahiret gibi bir yerin varlığı dinimizce söylenmekte ama tam olarak inanamıyorum, şüphelerim var... (K111). Ölüp de giden gelmedi öteki dünyadan haberimiz yok. Bu nedenle neyle karşılaşacağımız belli değil (K99).

Ölüm ve ölüm sonrasının bilinmezliği, insan zihnini meşgul eden ve insanın varoluşsal kaygıları arasında yer alan önemli konular arasındadır. Bilim insanlarıncı bunun birçok nedeni bulunmaktadır. En önemli nedeni olarak ise insanın ölüm olgusunu doğrudan tecrübe edememesidir ve tecrübe eden bireylerin ise bir kere başa gelen bu deneyimlerini açıklama

⁸² bkz. Otto Rank, *Doğum Travması ve Psikanalizdeki Anlamı*.

fırsatı bulamamasıdır.⁸³ Çalışmada da katılımcılar belirsizlik kategorisini, ölümün ne zaman ve nasıl geleceğinin, ölümden sonra ne olacağının belirsizliğiyle bilinmeyen yer, dehliz gibi kavramlarla karakterize etmişlerdir.

3.9. Kategori: Bilinçsizlik Hali

	f	%		f	%
Rüya	1	10	Uyku	8	80
Bilgisayarın Uyku Modu	1	10			

Tablo 11. “Bilinçsizlik Hali” Kategorisine Göre Metaforların Dağılımı

Tablo 11’de “bilinçsizlik hali” kategorisi ele alındığında, çalışma grubunun 3 farklı metafor (f=10) geliştirdiği görülmüştür. Verilerin analizinden sonra bu kategoride ölüm olgusuna ilişkin öne çıkan metaforun ‘uyku’ olduğu görülmektedir. Bu bulgulara referans olarak katılımcıların ‘bilinçsizlik hali’ metaforuna sundukları gerekçelerden bazıları şunlardır:

İnsanoğlu ölümden nasıl çaresizse, uyku halinde de beynin bilinç dışı hareketleriyle istemsizce davranışlar içine girer... (E12). Nitekim uyku halinde de cansız bir vücut gibi uyuruz. Uykumuzda rüya âleminde ruh gezer tıpkı bilgisayar gibi... (K63). Nasıl ki bilgisayar kapandı zannederiz ama aslında hâlâ açıktır, sadece bir tuşa basacağın o anı bekler. Tıpkı bilgisayar gibi beden bu dünyadadır uyuyordur ama bilincin değildir... (K117). Uyurken kendine hükmedemezsin. Ölümden de beden bu dünyada kalır ama ruhun burada kalmaz... (K164). Uykuda hiçbir şey hissetmediğimiz hayattan bağlantımızı kestiğimiz gibi ölümle de hayattan bağımızı kesiyoruz. Uyandığımızda hakiki ve baki dünyaya gözlerimizi açacağız... (K171). Uykuda ölüm gibi, hareketsiz kalırız ve ruh gezer, vücutta bulunmaz. O durumda etrafında olan her şeyi biliyorsun duyuyorsun ama bilincin yerinde değil tepki veremiyorsun (K63).

Hz. Peygamberin “Uyku, ölümün kardeşidir.”⁸⁴ hadisi ölümden sonra yeniden başlangıcın olacağına işaret etmiştir. Benzer şekilde Mevlânâ da, “Uyku” ölümün kardeşidir. O kardeş bu kardeşten belli olur.”⁸⁵ sözleriyle ölümü uykuya benzeterek metaforik bir açıklama yapmıştır. Uyku, ebedi hayata geçişte bir eşik işlevi gören aracı fonksiyonu üstlenmektedir. Birçok mitolojik ve edebi metinlerde bu durum gözlemlenmektedir. Çalışma kapsamında katılımcılarda ölüm metaforunu oluşturan çağrışımlarından uyku algısını ölüm algısı ile eşleştirerek ölüm olgusunu uyku ile somutlaştırmışlardır.

⁸³ Murat Pekergil, “Ölüm Olgusunun Din Sosyolojisi Açısından Değerlendirilmesi: Konya Örneği,” (Yüksek Lisans Tezi), 2.

⁸⁴ Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin Beyhakî, *Şuabu'l- İmân*, 4:183.

⁸⁵ Mevlânâ, *Mesnevî*, 4:681, Beyit: 3062.

3.10. Kategori: İstenmeyen Şey

	<i>f</i>	%		<i>f</i>	%
Sessizlik	1	10	Kış	2	10
Kusmak	2	20	Korku	5	50
İstenmeyen Şey	2	20			

Tablo 12. “İstenmeyen Şey” Kategorisine Göre Metaforların Dağılımı

Tablo 12’de “istenmeyen şey” kategorisi ele alındığında, çalışma grubunun 5 farklı metafor ($f=10$) geliştirdiği görülmüştür. Verilerin analizinden sonra bu kategoride ölüm olgusuna ilişkin öne çıkan metaforun ‘korku’ olduğu anlaşılmaktadır. Bu bulgulara referans olarak katılımcıların ‘istenmeyen şey’ metaforuna sundukları gerekçelerden bazıları şunlardır:

Kış gibidir gelmesini istemezsin... (E94). Ölüm çok korkunç bir şeydir. Çünkü ölünce sevdiklerinden ayrılacaksınız... (K35). Ölüm korku gibidir. Çünkü ölüm sonrasında başına geleceklere karşı gelemezsin... (E51). Ölüm istenmeyen bir şeydir. Bu dünyadaki en büyük endişem ben ölünce geride kalan evlatlarım, torunlarım ne yapacak nasıl yaşamlarını devam ettirecekler. Çünkü hayat çok kötü ve zalim... (E58).

Varoluşçu filozoflardan Sartre, insanın varoluşuyla yüzleşmesine götüren ölüm olgusunu; saçma, yalnızlık, bulantı ve korku gibi temalarla ilişkilendirmiştir.⁸⁶ Her insanda var olan ölüm korkusu şiddet ve tesirinin kuvveti bakımından diğer korkulardan farklılaşmaktadır. Bazı bilimsel araştırmalarda insanların temel korkularının dinamiğinde ölüm korkusunun yattığı ortaya konulmuştur.⁸⁷ Bu bağlamda geçmiş kültürlerde ve günümüzde insanlar ölüm korkusundan uzaklaşmak için ölen yakınlarının arkasından birçok ritüel, ayin ve törenler düzenlemişlerdir.⁸⁸ Yine insanların ölüm korkusundan kurtulmak için kendisini çeşitli uğraşlara vererek ölümü maskeleymesi veya ölüm düşüncesini tamamen zihninden atmaya çalışması ölüm gerçeğini ortadan kaldırmamaktadır. Çalışma kapsamında katılımcılarda ölüm metaforunu oluşturan çağrışımları korku, istenmeyen şey kavramları ile somutlaştırmışlardır.

3.11. Kategori: Geçiş Kapısı

	<i>f</i>	%		<i>f</i>	%
Koza	1	6,6	Göç	1	6,6
Uçmak	1	6,6	Yeni Bir Kapı	1	6,6
Bilet	1	6,6	Yolculuk	10	66

Tablo 13. “Geçiş Kapısı” Kategorisine Göre Metaforların Dağılımı

⁸⁶ Sartre, *Bulantı*, 150.

⁸⁷ Hans Zulliger, *Çocuklarımızın Korkuları*, 25.

⁸⁸ Sedat Veyis Örnek, *Anadolu Folklorunda Ölüm*, 108; Zulliger, *Çocuklarımızın Korkuları*, 26-28.

Tablo 13’de “geçiş kapısı” kategorisi ele alındığında, çalışma grubunun 6 farklı metafor (f=15) geliştirdiği görülmüştür. Verilerin analizinden sonra bu kategoride ölüm olgusuna ilişkin öne çıkan metaforun ‘yolculuk’ olduğu anlaşılmaktadır. Bu bulgulara referans olarak katılımcıların ‘geçiş kapısı’ metaforuna sundukları gerekçelerden bazıları şunlardır:

Ölüm bileti kesilmiş yolcuya benzer. Çünkü insan öleceğini bile bile yaşıyor... (K77). Ölüm karanlıkta açılan içi ışık dolu bir geçiş kapısıdır. Bu kapıdan geçince bütün belirsizlikler ortaya çıkar... (E91). Ölüm yeni bir kapı açmak gibidir. Uzaya gitmek gibi biraz heyecanlı biraz stresli ama bu kapı ile farklı bir âleme geçiş yaparız yani bu dünya ile ahiret arasında bir geçiştir... (K103).

Göktürklerde ölmek fiili için uçmak, uça barmak (uçup gitmek) fiilleri kullanılmıştır.⁸⁹ Göktürkler ölmek kavramını, yerden gökyüzüne bir hareketi bildiren uçmak kavramına göre anlamlandırmaya çalışmışlardır. Uçmak, uçup gitmek de bir yok oluş ifade etmez; bir yerden başka bir yere hareketi, bir çeşit yolculuğu ifade eder.⁹⁰ Burada katılımcılarda ölüm olgusunu uçmak, bilet gibi kavramlarla metaforlaştırdıkları gözlemlenmektedir.

3.12. Kategori: Diğer

	f	%		f	%
Yalnızlık	1	4,3	Hatıra	1	4,3
Zaman	1	4,3	Kum Saati	1	4,3
Ayna	1	4,3	Film Fragmanı	1	4,3
Evimiz	1	4,3	Temizlik	1	4,3
Yüzme Bilmemek	1	4,3	Devlet	1	4,3
Kumar	1	4,3	Balık	1	4,3
Çiçek	1	4,3	Öğrenme	1	4,3
Kilitli Kafes	1	4,3	Tat	1	4,3
Sevgi	1	4,3	Güzel	1	4,3
Aldatma	1	4,3	Sadakat	1	4,3
Tanımlanamaz	1	4,3	Hayat	2	8,6

Tablo 14. “Diğer” Kategorisine Göre Metaforların Dağılımı

Tablo 14’de “diğer” kategorisi ele alındığında, çalışma grubunun 22 farklı metafor geliştirdiği görülmüştür. Bu bulgulara referans olarak katılımcıların ‘diğer’ metaforuna sundukları gerekçelerden bazıları şunlardır:

Ölürken yalnızsın çok soğuk geliyor bana (E96). Ölüm zaman gibidir. Çünkü zaman gibi geçip gitti mi dönüşü yoktur ölüm de insanın başına

⁸⁹ Tekin Talat, *Orhon Yazıtları*, 177.

⁹⁰ Yaşar, *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*, 121.

bir kez gelir dönüşü yok... (K157). Ölünce çiçek gibi solarsın... (E44). Yaşarken fark etmezsin yaşadığını öldüğünde anlarsın. Tıpkı hayat gibi insan öleceğini bilerek yaşar... (K166). Ölüm toprak gibidir. İnsan ölümü ile toprağa gömülür, insanı ancak toprak arar (E126)

Tartışma ve Sonuç

6 Şubat 2023'te Türkiye'de 9 saat arayla meydana gelen depremin şiddeti ve etkilenen alanın genişliği dikkate alındığında bu depremler yakın tarihte görülmemiş felaketlerdir ve etkileri bireysel düzeyde uzun yıllar devam edebilir. Zira bireyler geniş alanlarda yıkıma neden olan depremlerde yakınlarının ölümlerine tanıklık edebilir, fiziksel yaralanmalara maruz kalabilir, ölüm tehlikesiyle karşılaşabilirler.⁹¹ İnsan hayatında önemli bir yeri olan ölüm algısının metaforlar aracılığıyla belirlenmeye çalışıldığı bu araştırmada, depremzedelerin ölüm olgusunu nasıl anlamlandırdığına ilişkin bulgulara ulaşmaya çalışılmıştır. Araştırma kapsamında nitel veri toplama tekniği kullanılarak depremzedelerin ölüm olgusuna ilişkin algılarına yönelik bulgular elde edilmiştir. Araştırma kapsamında elde edilen bulgular hem literatürdeki ölüm olgusuna ilişkin çalışmaların verileri hem de alan uzmanlarının katkılarıyla şekillenerek kategorilendirilmiştir. Buna göre ölüm algısına yönelik 271 katılımcı tarafından 12 kategori altında 88 farklı metafor geliştirildiği tespit edilmiştir.

İnsan yaşamının ayrılmaz bir parçası olan ölüm evrensel bir olgu olmasına rağmen ona yüklenen anlam, hem bireyden bireye hem de toplumdan topluma değişiklik göstermektedir.⁹² Kimi toplumlar ölümü bir sıkıntı veren durum, ceza⁹³ olarak görürken kimi kültür yapıları ölümü sıkıntıdan kurtuluş vesilesi⁹⁴ olarak görmektedir. Literatür incelendiğinde Crespo-Fernández 2023 yılında İspanya'daki İngiliz mezarlıklarındaki mezar yazıtlarında yer alan ölüm olgusuna yönelik kavramlaştırmalarını konu alan çalışmalarında, "dinlenme", "huzur", "yeni yaşam", "yolculuk", "ayrılık" ve "kayıp" olmak üzere oluşturulan kurtuluşu ifade eden metaforlar altı kategoride toplanmıştır. Yine Kuczok 2016 yılında yaptığı çalışmasında Amerikan İngilizcesi bağlamında ölüm olgusuna yönelik metaforik kavramsallaştırma çalışmasında "ölüm sondur", "ölüm bir yolculuktur", "başlangıç", "bir yere taşınmak", "kayıp", "teslimiyet", "dinlenmek-uyku" ve "yeni bir hayatın başlangıcı" olmak üzere sekiz kategoride toplanmıştır. Bu çalışmalarda ortaya çıkan kategoriler ile mevcut çalışma kapsamında bulunan kategoriler büyük çoğunlukta örtüşmektedir. Çalışmada üretilen

⁹¹ Yıldırım, "Psychological Impact of the Earthquake," 1-3.

⁹² Fuat Tanhan ve Figen Arı İnci, *Ölüm Eğitimi*.

⁹³ Hamdi Kızılar, "Ahmed Yesevî'de Ölüm Algısı."

⁹⁴ Muhammet Koçak, "İslam Düşüncesinde Varlık ve Yaşam Değeri Açısından İnsan," (Doktora Tezi).

metaforlar içerisinde katılımcılar tarafından en fazla tercih edilen yeniden başlangıç metaforudur. Yeniden başlangıç metaforu 61 katılımcı tarafından ifade edilmiş ve üretilen metaforların %22,5'ini oluşturmaktadır. Bu metaforu, sırasıyla %16,7'si (n:45) 'armağan', %13,7'si (n:40) 'son', %8,4'ü (n:23) 'diğer', %7,3'ü (n:20) 'belirsizlik', %6,2'si (n:17) 'aniden gelişen durum', %5,9'u (n:16) 'hakikat', %5,5'i (n:15) 'geçiş kapısı', %4,4'ü (n:12) 'istenmeyen şey', %3,7'si (n:10) 'bilinçsizlik hali', %3'ü (n:8) 'hesap vakti' ve %2,5'i (n:7) 'üzüntü ve acı' metaforları takip etmektedir. Çalışma kapsamında ulaşılan bu veriler ölüm olgusunun çok boyutlu algılandığının göstergesidir.

Ülkemizde yapılan çalışmalara bakıldığında üniversite örnekleminde yapılan bir araştırmada ölüm yeni bir hayatın başlangıcı, mutlak son, başka bir formda yeniden yaşama dönmek⁹⁵ olarak kavramsallaştırılmıştır. Hökelekli tarafından yapılan araştırmada katılımcılar ölümü, sonsuz bir hayatın başlangıcı, sır, bilinmezlik, yokluk ve hiçlik olarak metaforlaştırmışlardır.⁹⁶ Ölüm ile ilgili deyimlerin incelendiği bir başka çalışmada ölümün, yolculuk, hesap vakti, uyku, düşman ve hiçlik metaforları ile anlamlandırıldığı gözlemlenmiştir.⁹⁷ Deprem deneyimi yaşamış öğretmenler üzerinde yapılan bir çalışmada ise, katılımcıların ölüm, yeniden başlamak, boşluk, yıldırım, korku, hayat, belirsizlik, son, yok olmak, ayrılık ve uyanış gibi metaforlar ürettikleri tespit edilmiştir. Bu bulgular, deprem olgusunun bireyler tarafından sıklıkla ölümle ilişkilendirildiğine işaret etmektedir. Söz konusu bulgular, çalışmamızın sonuçlarıyla dolaylı olarak örtüşmektedir.⁹⁸ Benzer şekilde terör saldırılarından etkilenen bireyler üzerinde yapılan bir çalışmada, ölümle yüzleşen dindar bireyler için ölüm olgusu, korkutucu bir son olmaktan ziyade, sonsuz bir yaşamın kapısı, yeni bir başlangıç ya da kutsal bir yolculuk olarak tanımlanmıştır. Dolayısıyla bu tanımlamalar ile mevcut çalışma kategorileri doğrudan ilişkilidir.⁹⁹

Bu araştırma depremedelerin somut terimlerle kavramsallaştırdığı ölüm olgusuna ilişkin metaforların çoğunun olumlu bir değer yargısına sahip olduğunu ve en çok üretilen metaforun ise "yeniden başlangıç" olduğu bulgulanmıştır. Ölüm metaforu üzerine yapılan bazı araştırmalar, mevcut

⁹⁵ Tanhan ve Arı, "Üniversite Öğrencilerinin Ölümüne Verdikleri Anlam ve Öğrenim Gördükleri Program Açısından Ölüm Kaygısı Düzeyleri."

⁹⁶ Hökelekli, "Ölüm ve Ölüm Ötesi Psikolojisi." 159.

⁹⁷ Resul Özavşar, "Ölümü Kavramsallaştırma ya da Anlamlandırma: Ölümle ilgili Deyimlerde Kavramsal Metafor ve Metanimler," 115-117.

⁹⁸ Bahar S. Kahraman ve diğerleri, "The Impact of the Russia/Ukraine War on Working People," 15-39.

⁹⁹ İsa Ceylan ve Asım Yapıcı, "Dehşet Yönetimi Kuramı ve Dinî Dünya Görüşü Bağlamında Ölüm Korkusuyla Başa Çıkma: Ankara Terör Saldırıları Üzerine Nitel Bir Araştırma."

çalışma kapsamında bulunan kategoriler ile tutarlı olarak en fazla üretilen metaforun yeniden başlangıç olduğunu vurgularken;¹⁰⁰ farklı çalışmalar en fazla üretilen metaforun “son” olduğuna işaret etmektedir.¹⁰¹ Kendi kontrol yeteneği dışında geniş alanlara etki eden doğal afetler gibi felaketlerde kişiler ölümle karşılaşmakta ve yakınlarını kaybetmektedir. Kayıplar güçsüzlük gibi duyguları da harekete geçirdiğinden kaybın gerçekliği yavaş yavaş içsel dünyaya yansiyarak bireyin içsel huzurunu azaltmaktadır.¹⁰² İnançlarında yer alan felaketler sonrasında doğal afetlerde hayatını kaybedenlerin şehit olacağı gibi ahiret inancına dayalı dinî öğretiler depremzede bireylerin ölüm, kayıp gibi üzücü olaylarla başa çıkmalarını sağlamaktadır.¹⁰³ Yine öldükten sonra yeniden başlama gibi ahiret inancına dayalı öğretiler felaketlerden sonra endişeyi ve korkuyu azaltarak hayata umutla bakmayı sağlayan bir sığınaktır.¹⁰⁴ Yapılan araştırmalarda da dinin ölümlülük korkusunu yumuşatarak onu kabullenmede¹⁰⁵ ve ölümden sonra ebedi bir hayatın varlığı inancı ile ölüm kaygısını gidermede¹⁰⁶ olumlu rol oynadığı bulgulanmıştır. Yine Gılgamış gibi folklorik öğelerde veya anlatım türlerinde de ölüm bir son değil yeni bir başlangıç olarak metaforlaştırılmaktadır.¹⁰⁷ Özetle, ölümün tanımlanmasına ilişkin metaforların çeşitlilik göstermesi, katılımcıların Allah inancı düzeyleri,¹⁰⁸ daha önce vefat eden sevdiklerine kavuşma arzuları ve sonsuz yaşama dair dinî inançlarının etkisini işaret etmektedir.

Çalışma grubunun ortaya koyduğu metaforlarda ölüm, yeniden başlangıç olarak kavramsallaştırılmakla birlikte; aynı zamanda son, arzu edilmeyen bir durum, üzüntü ve acı gibi olumsuz değer yargılarıyla da ilişkilendirilmiştir. Nitekim depremlerin neden olduğu hayal kırıklığı, engellenme, belirsizlik, ölümle yüzleşme gibi stres dolu olumsuz deneyimler insanların hayata ve

¹⁰⁰ Tanhan ve Arı, “Üniversite Öğrencilerinin Ölüm Verdikleri Anlam ve Öğrenim Gördükleri Program Açısından Ölüm Kaygısı Düzeyleri.”; Hökelekli, “*Ölüm ve Ölüm Ötesi Psikolojisi*”; Gamze Teskereci ve diğerleri, “Son ile Başlangıç Arasında Kalmış Bir Durum: Ölüm Algısı.”

¹⁰¹ Gülay Taşdemir ve Fadime Gök, “Bir Sağlık Yüksekokulu’nda Okuyan Öğrencilerin Ölüm Kaygılarının Belirlenmesi.”; Neşe Uysal ve diğerleri, “Hemşirelik Bölümü Öğrencilerinin Ölmekte Olan Bireyin Bakımına İlişkin Tutumları.”; Figen İnci ve Fatma Öz, “Ölüm Eğitiminin Hemşirelerin Ölüm Kaygısı, Ölüm İlişkin Depresyon ve Ölümcül Hastaya Tutumlarına Etkisi.”

¹⁰² Volkan ve Zıntı, *Gidenin Ardından*, 30.

¹⁰³ Talip Küçükcan ve Ali Köse, *Doğal Afetler ve Din*; Martie P. Thompson ve Paula J. Vardaman, “The Role of Religion in Coping with the Loss of a Family Member to Homicide.”; Ralph W. Hood, ve diğerleri, *The Psychology of Religion*.

¹⁰⁴ Karaca, *Ölüm Psikolojisi*.

¹⁰⁵ Yalom, *Güneşe Bakmak Ölümle Yüzleşmek*; Jessie Dezutter ve diğerleri, “The Role of Religion in Death Attitudes.”

¹⁰⁶ Ayten, “Üniversite Öğrencilerinde Ölüm Kaygısı”; Karaca, *Ölüm psikolojisi*.

¹⁰⁷ Sait Maden, *Gılgamış Destanı*.

¹⁰⁸ Hökelekli, “*Ölüm ve Ölüm Ötesi Psikolojisi*.”

ölüm olgusuna yönelik algılarını önemli oranda etkilemektedir. Mesleklerinden dolayı ölüm ile yüzleşme oranı yüksek olan hemşireler ile yapılan bir çalışmada ölüm olgusuna yönelik üretilen metaforların çoğunluğunun “son” olduğu gözlemlenmiştir.¹⁰⁹ Depremzedelerin ölümü bir son, yok oluş, ayrılık, veda gibi metaforlaştırmaları ölümü; canlılığı, yaşamı yok eden¹¹⁰ bir olgu olarak gördüklerine işaret edebilir. İnsanların ölüme karşı tutundukları tepki ile ürettikleri metaforlar arasında ilişki olduğundan, olumsuz değer yargısına sahip bu metaforların bireyin ölüm korkusunu artırdığı söylenebilir.¹¹¹

Çalışmada deprem deneyimi olan bireylerin ölüm olgusuna ilişkin imgeleri ortaya çıkarılmıştır. Bu çalışma kapsamında ölüm kavramına ilişkin depremzedelerin ürettikleri metaforlar ve bunların arasından en çok tekrarlanan metaforlar şunlardır: (1) ‘Son’ kategorisindeki metaforlar: Yolun sonu, yok oluş, son durak, son, pili biten saat, güneşin batması, filmin sonu, ayrılmak, veda, yemeğin sonu, kuru ot, kıyamet, sınavın bitmesi, bitiş düdüğü, kusmak, dökülen yaprak, kapalı kapı. Bu kategoride ölümün hayatla ve sevdikleriyle bağlarının koptuğu, yaşamın bittiği yer, yolun sonu şeklinde algılama eğiliminde olan katılımcıların daha çok olduğu bulunmuştur. (2) ‘Yeniden başlangıç’ kategorisindeki metaforlar: Uyanmak, başlangıç, yeniden varoluş, ağaç, bahar mevsimi, geçiş kapısı, uçmak, bilet, göç, güneş, toprak, film, hikâye, yeni bir kapı, koza. Bu kategoride ölüm kavramını ‘uyanmak’ ve ‘yeniden doğma’ olarak algılama eğiliminde olan katılımcıların daha yoğunlukta olduğuna veriler kapsamında ulaşılmıştır. (3) ‘Armağan’ kategorisindeki metaforlar: Muştı, ödül, kurtuluş, mutluluk, dinlenme, rahata erme, vuslat, düğün. Bu kategoride ölüm kavramını ‘vuslat’ olarak algılama eğiliminde olan katılımcıların daha yoğunlukta olduğu tespit edilmiştir. (4) ‘Hesap vakti’ kategorisindeki metaforlar: Hesap vakti, hasat, hesaplaşma, adliye koridoru, hesap defteri. Bu kategoride ölüm kavramını ‘hesap vakti’, ‘hasat’ ve ‘hesap defteri’ olarak algılama eğiliminde olan katılımcıların daha yoğunlukta olduğuna ulaşılmıştır. (5) ‘Hakikat’ kategorisindeki metaforlar: Gerçeklik, gerçek hayat, Hâk ile halk olmak. Bu kategoride ölüm kavramını ‘gerçeklik’ olarak algılama eğiliminde olan katılımcıların daha yoğunlukta olduğuna ulaşılmıştır. (6) ‘Aniden gelişen durum’ kategorisindeki metaforlar: Anlık, yıkım, hızlı tren, deprem, yıldırım, misafir, zil şeklindedir. Bu kategoride ölüm kavramını ‘anlık’ olarak algılama eğiliminde olan katılımcıların daha yoğunlukta olduğuna ulaşılmıştır. (7)

¹⁰⁹ Melike A. Ay, “Hemşirelerin Ölüm, Ölümcül Hasta ve Ötenaziye İlişkin Tutumları.”; Esra Usta, Dilek Aygün, ve Elvan Sağlam, “Knowledge and Opinions of Nursing Students on Palliative Care.”

¹¹⁰ Gonca Karakuş, ve diğerleri, “Ölüm ve Ölüm Kaygısı.”

¹¹¹ Yu He ve diğerleri, “A Comparative Study of Death Metaphors in Han and Tibetan Ethnic Groups.”

‘Üzüntü ve Acı’ kategorisindeki metaforlar: Özlem-hasret, acı meyve, acı, istenmeyen şey, sessizlik, korku, kış. Bu kategoride ölüm kavramını ‘korku’ olarak algılama eğiliminde olan katılımcıların daha yoğunlukta olduğuna ulaşılmıştır. (8) ‘Belirsizlik’ kategorisindeki metaforlar: Karanlık, gece, kapalı kutu, bilinmeyen yer, bilinmeyen kapı, bilinmeyen bir dehliz, deniz, papatya falı, boşluk. Bu kategoride ölüm kavramını ‘karanlık’ olarak algılama eğiliminde olan katılımcıların daha yoğunlukta olduğuna ulaşılmıştır. (9) ‘Bilinçsizlik hali’ kategorisindeki metaforlar: Uyku, bilgisayarın uyku modu, rüya. Bu kategoride ölüm kavramını ‘uyku’ olarak algılama eğiliminde olan katılımcıların daha yoğunlukta olduğuna ulaşılmıştır. (10) ‘İstenmeyen şey’ kategorisindeki metaforlar: İstenmeyen şey, kusmak, sessizlik, korku, kış. (11) ‘Geçiş Kapısı’ kategorisindeki metaforlar: Yolculuk, uçmak, bilet, göç, yeni bir kapı, koza. (12) ‘Diğer’ kategorisindeki metaforlar: Yalnızlık, zaman, ayna, evimiz, yüzme bilmemek, kumar, çiçek, kilitli kafes, tanımlanamaz, hatıra, kum saati, film fragmanı, temizlik, devlet, balık, öğrenme, tat, güzel, sadakat, aldatma, sevgi, hayat. Depremzedelerin ölüm algısının metaforlar aracılığıyla incelendiği bu çalışmada farklı metaforların ortaya çıkması, bireylerin ölüm olgusuna ilişkin çeşitli metaforlar üretebileceklerinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Ölüm olgusunun insanın algısındaki fonksiyonel rolü ve insan yaşamındaki yeri çeşitli perspektiflerden kaleme alınabilmesi için farklı travmatik deneyimlere maruz kalmış örneklemeler üzerinden ölüme ilişkin kalitatif ve kantitatif çalışmaların yürütülmesi önerilmektedir.

Çıkar Çatışması / Conflict of Interest:

Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir. / The authors declared that there is no conflict of interest.

Finansal Destek / Grant Support:

Yazarlar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The authors declared that this study has received no financial support.

Etik Kurul Onayı / Ethics Committee Approval

Gümüşhane Üniversitesi Rektörlüğü’nden 2024/3 sayılı yazı ile etik kurul izni alınmıştır. / This research is conducted with the permission of from the Rectorate of Gümüşhane University with letter No. 2024/3.

YZ Kullanım Beyanı / Declaration of AI use:

Yazarlar, bu çalışmayı oluştururken yapay zeka destekli teknolojileri kullanmadığını beyan etmiştir. / The authors declared that no AI-assisted technologies were used in the creation of this article.

Yazar Katkıları / Author Contributions:

Şerife E. Maraşlıoğlu %50 Saffet Kartopu%50

KAYNAKÇA

- AFAD (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı). *2023 Kahramanmaraş Depremleri Raporu*. Ankara: AFAD, 2023.
- Akçay, Tuna. *Yunan ve Roma'da Ölü Kültü*. Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 2017.
- Ay, Melike Ayça. "Hemşirelerin Ölüm, Ölümcül Hasta ve Ötenaziye İlişkin Tutumları." Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2013.
- Alexander, Irving, Randolph S. Colley ve Arthur Adlerstein. "Is Death a Matter of Indifference?" *The Journal of Psychology* 43:2 (1957): 277-283.
- Araz, Ömer Faruk. "Zerdüştlüğün Doktrinleri." Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2022.
- Ayten, Ali. "Üniversite Öğrencilerinde Ölüm Kaygısı: Türk ve Ürdünlü Öğrenciler Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma." *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 9:1 (2009): 85-108.
- Black, Jeremy A. ve Anthony Green. *Gods, Demons, and Symbols of Ancient Mesopotamia: An Illustrated Dictionary*. London: The British Museum Press, 2003.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin. *Şuabu'l- İmân*. Tah. 'Abdu'l-'alî 'Abdu'l-hamîd Hâmid. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1423/2003.
- Ceylan, İsa ve Asım Yapıcı. "Dehşet Yönetimi Kuramı ve Dinî Dünya Görüşü Bağlamında Ölüm Korkusuyla Başa Çıkma: Ankara Terör Saldırıları Üzerine Nitel Bir Araştırma." *Turkish Studies-Comparative Religious Studies* 15:4 (2024): 643-666. <https://doi.org/10.47091/TurkishStudies.46019>
- Champdor, Albert. *Mısır'ın Ölümler Kitabı*. Çev. Suat Tahsuğ. İstanbul: Ruh ve Madde Yayınları, 1994.
- Creswell, John W. *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*. Çev. Mesut Bütün. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2018.
- Çüçen, Abdulkadir. *Heidegger'de Varlık ve Zaman*. Bursa: Asa Kitabevi, 2003.
- Derin, Sümeyye. "Ölüm Kaygısına İlişkin Bir Model Testi: Denetim Odağı, Kaygı ve Ölüm Obsesyonunun Rolü." Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- Dezutter, Jessie, Bart Soenens, Koen Luyckx, Sabrina Bruyneel, Maarten Vansteenkiste, Bart Duriez, ve Dirk Hutsebaut. "The Role Of Religion in Death Attitudes: Distinguishing Between Religious Belief and Style of Processing Religious Contents." *Death Studies* 33:1 (2008): 73-92.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. *Hadislerle İslam*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013.
- Egemen, Bedi Ziya. "Ölüm Üzerine." *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11:4 (1963): 31-34.
- Feifel, Herman. "Attitudes of Mentally Ill Patients Toward Death." *The Journal of Nervous and Mental Disease* 122:4 (1955): 375-380.
- Frankl, Viktor E. *Duyulmayan Anlam Çılgılığı-Psikotrapisi ve Humanizm*. Çev. Selçuk Budak. Ankara: Öteki Yayınevi, 1994.

- Frankl, Viktor E. *İnsanın Anlam Arayışı*. Çev. Selçuk Budak. İstanbul: Okuyan Us Yayınları, 2018.
- Freud, Sigmund. *Totem ve Tabu*. Çev. Kamuran Şipal. İstanbul: Say Yayınları, 2012.
- al-Ğazālī, Ebū Hāmid. *el-Münkız Mine'd-Dalāl (Hidayet Rehberi)*. Çev. Ersan Utcan. İstanbul: Çelik Yayınevi, 2024.
- Gilgamiş Destanı*. Çev. Sait Maden. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2015.
- Güneş, Ali Rıza. *Hayat, Ölüm ve Diriliş*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2023.
- Hall, G. Stanley. "A Study of Fears." *The American Journal of Psychology* 8:2 (1897): 147-249.
- Hall, G. Stanley. "Thanatophobia and Immortality." *The American Journal of Psychology* 26:4 (1915): 550-608.
- He, Yu, Fang Yin, Yiqing He, Heyong Shen, Kuaipeng Ip, ve Jiawei Zhang. "A Comparative Study of Death Metaphors in Han and Tibetan Ethnic Groups." *Death Studies* 46:7 (2022): 1697-1705.
- Hick, John. "Değişen Ölüm Sosyolojisi." Çev. Turan Koç. *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8:7 (1990): 235-250.
- Himebauch, Adam, Robert M., Arnold ve Carol, May. "Grief in Children and Developmental Concepts of Death." *Journal of Palliative Medicine* 11:2 (2008): 242-244.
- Homerus. *Odyssia (Destan)*. İstanbul: Can Yayınları, 1994.
- Hood, Ralph W., Peter C. Hill, ve Bernard Spilka. *The Psychology of Religion: An Empirical Approach*. New York: Guilford Press, 2009.
- Hökelekli, Hayati. *Din Psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2013.
- Hökelekli, Hayati. "Ölüm ve Ölüm Ötesi Psikolojisi." *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3:3 (1991): 151-165.
- Hökelekli, Hayati. "Ölümle İlgili Tutumlar ve Dinî Davranış." *İslâmî Araştırmalar* 5:2 (1991): 83-91.
- Hökelekli, Hayati. "Ölümle İlgili Tutumların Dinî Davranışla İlişkisi Üzerine Bir Araştırma I." *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4:4 (1992): 57-86.
- Hökelekli, Hayati. "Ölümle İlgili Tutumların Dinî Davranışla İlişkisi Üzerine Bir Araştırma II." *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4:4 (1992): 87-98.
- İbn Sînâ. *Ölüm Korkusundan Kurtuluş*. Çev. Hazmi Tura. İstanbul: Burhaneddin Matbaası, 1959.
- İbn Sînâ. *Ölüm Korkusundan Kurtuluş Risalesi: Namaz Risalesi*. Çev. Hazmi Tura. İstanbul: Burhaneddin Matbaası, 1942.
- İnci, Figen ve Fatma Öz. "Ölüm Eğitiminin Hemşirelerin Ölüm Kaygısı, Ölümle İlişkin Depresyon ve Ölümcül Hastaya Tutumlarına Etkisi." *Anadolu Psikiyatri Dergisi* 10:4 (2009): 253-60.
- Kahraman, Bahar S., Fatma Demirhan ve Tuğba Eniş Erdoğan. "The Impact of the Russia/Ukraine War on Working People." *International Journal of Trends and Developments in Education* 3:1 (2023): 15-39.
- Karaca, Faruk. *Ölüm Psikolojisi*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2000.

- Karakuş, Gonca, Zehra Öztürk ve Lut Tamam. "Ölüm ve Ölüm Kaygısı." *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi* 21:1 (2012): 42-79.
- Kaya, Korhan. *Budhizm Sözlüğü*. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2017.
- Kızıler, Hamdi. "Ahmed Yesevî'de Ölüm Algısı." *Journal of History Culture and Art Research* 5:3 (2016): 129.
- el-Kindî, Ya'kûb. *Üzüntüden Kurtulma Yolları*. Çev. Mustafa Çağrırcı. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2012.
- Koç, Mustafa. "Ölüm Korkusu Üzerine Kuramsal Açidan Psikolojik Bir Değerlendirme." *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4:6 (2002): 7-20.
- Koç, Mustafa. "Ölüm Psikolojisi I." *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 3:8 (2002): 117-146.
- Koç, Mustafa. "Ölüm Psikolojisi II." *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 3:9 (2002): 337-362.
- Koçak, Muhammet. "İslam Düşüncesinde Varlık ve Yaşam Değeri Açısından İnsan." Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2015.
- Kuczok, Marcin. "Metaphorical Conceptualizations of Death and Dying in American English and Polish: A Corpus-Based Contrastive Study." *Linguistica Silesiana*, 37 (2016): 125-42.
- Küçükcan, Talip, ve Ali Köse. *Doğal Afetler ve Din: Marmara Depremi Üzerine Psiko-Sosyolojik Bir İnceleme*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, İslâm Araştırmaları Merkezi, 2000.
- Lakoff, George. "The Death of Dead Metaphor." *Metaphor and Symbolic Activity* 2:2 (1987): 143-147.
- Lakoff, George ve Johnson Mark. *Metaforlar: Hayat, Anlam ve Dil*. Çev. Gökhan Yavuz Demir. Ankara: Minotor Kitap, 2022.
- Lakoff, George ve Turner Mark. *More Than Cool Reason: A Field Guide To Poetic Metaphor*. Chicago: University of Chicago Press, 1989.
- Mevlânâ Celâleddîn Rûmî, *Mesnevî*. Çev. Veled İzbudak. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1995.
- Miles, Matthew ve Huberman Michael. *Qualitative Data Analysis*. California: Sage Publications, 1994.
- Morgan, Gareth. *Yönetim ve Örgüt Teorilerinde Metafor*. Çev. Gündüz Bulut. İstanbul: Mess, 1998.
- Ökten, Kaan H. *Ölüm Kitabı: Ölüm Düşüncesinin Temel Metinleri*. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım, 2021.
- Örnek, Sedat Veyis. *Anadolu Folklorunda Ölüm*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1971.
- Özavşar, Resul. "Ölümü Kavramsallaştırma ya da Anlamlandırma: Ölümle ilgili Deyimlerde Kavramsal Metafor ve Metanimiler." *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 13:26 (2021): 108-20.
- Pekergil, Murat. "Ölüm Olgusunun Din Sosyolojisi Açısından Değerlendirilmesi Konya Örneği." Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2009.

- Platon (Eflatun). *Sokrates'in Savunması*. Çev. Niyazi Berkes. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1946.
- Rank, Otto. *Doğum Travması ve Psikanalizdeki Anlamı*. Çev. Sabir Yücesoy. İstanbul: Metis Yayınları, 2001.
- er-Râzî, Ebû Bekir. *Felsefe Risâleleri*. Çev. Mahmut Kaya. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2016.
- Santrock, John W. *Yaşam Boyu Gelişim: Gelişim Psikolojisi*. Çev. Galip Yüksel. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2015.
- Sartre, Jean-Paul. *Bulantı*. Çev. Selahattin Hilav. İstanbul: Can Yayınları, 1981.
- Sartre, Jean-Paul. *Duvar*. Çev. Eray Canberk. İstanbul: Can Yayınları, 1999.
- Scheler, Max. *İnsanın Kosmostaki Yeri*. Çev. Tomris Mengüşoğlu. İstanbul: Yaprak Kitap Yayın Pazarlama, 1988.
- Schimmel, Annemarie. *Dinler Tarihine Giriş*. İstanbul: Kırkambar Yayınları, 1999.
- Schopenhauer, Arthur. *Ölümün Anlamı*. Çev. Ahmet Aydoğan. İstanbul: Say Yayınları, 2012.
- Selçuk, Mualla. *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 1990.
- Sezer, Sevgi ve Pelin Saya. "Gelişimsel Açından Ölüm Kavramı." *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi* 13 (2009): 151-165.
- Şimşek, Vahdeddin, ve Cemal Tosun. "Zor Konuların Öğretiminde DKAB Öğretmeni: Ölüm Konusu Örneği." *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 29 (2022): 274-310.
- Şimşek, Vahdeddin, ve Cemal Tosun. "Çocuklara Ölüm Konusunun Anlatılması İhtiyacına Dair DKAB Öğretmen Görüşleri." *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8:2 (2021): 1261-1289.
- Tanhan, Fuat, ve İnci Arı. *Ölüm Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi, 2009.
- Teskereci, Gamze, Adem Sümen, Abdullah Esirgenler, ve Şiva Abdullah. "Son ile Başlangıç Arasında Kalmış Bir Durum: Ölüm Algısı." *International Journal of Social Sciences and Education Research* 6:1 (2020): 1-10.
- Taşdemir, Gülay, ve Fadime Gök. "Bir Sağlık Yüksekokulu'nda Okuyan Öğrencilerin Ölüm Kaygılarının Belirlenmesi." *International Journal of Human Sciences* 9:2 (2012): 303-17.
- Taşpınar, İsmail. *Yahudi Kaynaklarına Göre Yahudilikte Ahiret İnancı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2003.
- Thompson, Martie P., ve Paula J. Vardaman. "The Role of Religion in Coping with the Loss of a Family Member to Homicide." *Journal for the Scientific Study of Religion* 36:1 (1997): 44-51.
- Tokyürek, Hacer. "Eski Uygur Türkçesinde 'Ölüm' Kavramı ile İlgili İfadeler." *Bilgi / Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 1:50 (2009): 169-198.
- Türkçe Çeviri ve Açıklamalarıyla Tora ve Aftara*. Çev. Moşe Farsi. İstanbul: Gözlem Gazetecilik, 2002.aftar
- İbn Tufeyl, Muḥammad İbn 'Abdu'lmelik. *Hayy bin Yakzân*. Çev. Şerafeddin Yaltkaya ve Babanzade Reşid. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2004.

- Tümer, Günay ve Mehmet Alparsalan Küçük. *Dinler Tarihi*. Ankara: Berikan Yayınları, 2017.
- Usta, Esra, Dilek Aygün, ve Elvan Sağlam. "Knowledge and opinions of Nursing Students on Palliative Care: A University Example." *Journal of Human Sciences* 13:3 (2016): 4405-4415.
- Uysal, Neşe, Erdal Ceylan, ve Ayşegül Koç. "Hemşirelik Bölümü Öğrencilerinin Ölmekte Olan Bireyin Bakımına İlişkin Tutumları." *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi* 8:1 (2019): 98-105.
- Vergote, Antoine. Din, *İnanç ve İnançsızlık: (Psikolojik İnceleme)*. Çev. Veysel Uysal. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı, 1999.
- Volkan, Vamık D., ve Elizabeth Zintl. *Gidenin Ardından*. Çev. Işıl Vahip ve Müge Kocadere. İstanbul: OA Yayınları, 2010.
- Volkan, Vamık D., ve Elizabeth Zintl. *Kayıptan Sonra Yaşam*. Ankara: Pusula Yayınevi, 2020.
- Yalom, Irvin D. *Güneşe Bakmak Ölümle Yüzleşmek*. Çev. Zeliha Babayiğit. İstanbul: Pegasus Yayınları, 2017.
- Yaşar, Çoruhlu. *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2002.
- Carl Jung. "The Soul and Death." *Jung on Death and Immortality*. ed. Yates, Jenny, içinde 11-20. Princeton: Princeton University Press, 2000.
- Yıldırım, Nimet. "Zerdüşt'ün Kutsal Kitabı Avesta." *Şarkiyat Mecmuası* 18 (2011): 147-170.
- Yıldız, Murat. "İnsanların Ölüm Karşısındaki Tutumları Hakkında Yapılan Araştırmaların Değerlendirilmesi." Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1994.
- Zulliger, Hans. *Çocuklarımızın Korkuları*. Çev. Kamuran Şipal. İstanbul: Bozak Yayınları, 1975.